

# FIGYELŐ

## NÉPIES TÖRTÉNELEM

NEM KELL E FOLYÓIRAT olvasói előtt a „falukutatók“-nak nevezett írói csoportot bemutatni. Hiszen nem egyszer találkozunk velük a Magyar Szemle cikkírói között is. Ők azok a javarészt fiatal, lelkes emberek, akik a trianoni Magyarország neobarokk társadalmából leszállanak a néphez, a magyar élet legmélyére. Közülök nem egy a parasztságból a népből küzdötte fel magát a szellemi elitbe, de a többiek is, a városiak, szilaj lelkesedéssel vetették rá magukat a magyarság élet-alapjait képviselő parasztság tanulmányozására. Mint Széchenyi, majd Petőfiék óta annyian a légbővebb magyarok közül, rájöttek arra, hogy a magyarság egyetlen menedéke, megújulásának egyetlen forrása a nép, a legmagyarabb társadalmi osztály, a magyar parasztság lehet. Riasztó képekben mutatták be elesettségét. Hangsúlyozták mindig, hogy nem lehet érte elég áldozatot hozni. Minden erőnket arra kell koncentrálnunk, hogy fölemeljük, öntudatosítsuk, politikai és társadalmi aktivitását fokozzuk, mert csak így tudunk megmaradni az új idők új viharai között.

Nem lehet feladatunk, hogy e cikk keretében szociális munkásságukról kritikát mondjunk. Annál kevésbbé sem, mert hiszen magunk is oly igazán a magyarság érdekében valónak érezzük azt, amit tesznek. Azonban bizonyos, hogy a folytonosan egy irányba nézés következtében látásmódjuk bizonyos mértékben megmerevedett. Csak a népet látják, csak a parasztság sorsa és szerepe lelkesíti őket. A parasztság sorsát azonosítják a magyar sorssal, a parasztság történelme a magyarság történelme az ő szemükben. Új, határtalanul csapongó parasztromantikát fejlesztettek ki a kultúra és a tudomány minden megnyilvánulásában. Mindez talán még nem volna baj, míg a jelenben maradnak, hiszen csakugyan meg kell ragadnunk minden eszközt, ami rákényszerítheti a társadalom vezető rétegeinek rendszeres érdeklődését fajtánknak ősi tartalékjára. A hiba ott kezdődik, amint a jelenből a múltba tévednek. Mint minden mozgalom, amely a társadalomba mélyen akar beleágyazódni, ők is történelmi alapokat keresnek céljaik, felfogásuk, eszméik számára. De mindehhez nincs elég történelmi érzékük. Nem képesek — vagy nem akarják? — a múlt idők tényeit a múlt idők egységes rendszerében megismerni és megérteni. Mindenütt a jelen szempontjából értékelnek, mindig csak a ma problémáit látják, a történelmi alapot építenek társadalomképük alá, hanem fordítva, társadalomképüket vetítik ki a múltba. Nem kell hangsúlyoznunk, mennyire általános kortünet ez. A legújabb kor atomizált társadalmába kiszakadt a hagyományok organizmusából, elvesztette történelmi tudatát. Gondolkozásmódja képtelen arra, hogy mindent, ami van, egy folyamatos, minduntalan egymásba szövődő, egymásból következő fejlődési folyamat eredményének fogjon fel. A legújabb kor embere könnyelműen megfélemedezett mindarról a biztonságos tapasztalat-komplexumról, melyet őseinek hagyománya jelentett számára. A hagyományok helyét újonnan keletkezett, történelmi mezben jelentkező mítoszok foglalták el. De ezek a mítoszok, — ha céljaik szentek

is és sokszor még olyan hatalmas teljesítményre is képesek emberek, társadalmak megmozgatásában, — rövid idő múltával kifakulnak, semmivé lesznek, mondái eredetük kiderül. S a tétova, történelmi talaját vesztett társadalom gondtalanul veti oda magát újabb kísérletezéseknek.

Úgy látszik, ilyen új mitoszsképződés csiráit hintik el a falukutatók új történelmi munkái is. Már a szociográfia sorozat kötetei közül is majd mindegyik adott történelmi bevezetést, s már akkor kellett volna beszélnünk történelmi érzékük sajnálatos fogyatékoságairól. Most azonban, midőn egyenesen az a céljuk, hogy történetszemléletüket népszerűsítsék új kisebb-nagyobb monográfiáikban, kötelességünk megbírálni ezt a történelemszemléletet. Meggyőződésünk, hogy kritikánkat nem tekintik majd akadémikuskodásnak, reakciós kerékkötésnek. Hiszen teljességgel bizonyosak vagyunk abban, hogy szándékaik igazak s problematikájuk sorsdöntő fontosságának tudatában a józan kritika nem lehet ellenükre.

Mielőtt már most a könyvek részletesebb taglalásába fognánk, meg kell vallanunk, hogy a magyar közönség történelmi tájékozatlansága miatt felelősek a magyar történészek is. Tragikus szakadék támadt a történetírók és a társadalom között. Már pedig a történelem mindig aktuális tudomány marad, eredményei mindig az élet számára szólnak, mindig kell, hogy neveljék a társadalmat. A magyar historikusok azonban hivatásuknak csak egy részét teljesítették tökéletesen. A legutóbbi évtizedekben a magyar történettudomány hatalmas eredményeket produkált. Hogy csak a parasztság problémájánál maradjunk, elég a Hóman—Szekfü Magyar Történet megfelelő fejezeteire, a Domanovszky-szeminárium mezőgazdaságtörténeti sorozatára, Mályusz Elemérnek és munkatársainak népiségtörténeti kutatásaira hivatkoznunk. De ki ismeri e nagyszerű munkák eredményeit a szoros értelemben vett szaktudósokon kívül? Senki sem kívánhatja a nagyközönségtől, hogy vaskos szakkönyveket olvasson és végigkísérje a tudóst hosszas, kemény munkájában. Az ő számára csak az eredmények valók. És azok is olyan nyelven, olyan előadásban, ami ő hozzá szól, amit megérthet. A historikus azonban tudós hírnevét félti népszerű munkák írásától. A történettudomány arisztokratikus elefántcsonttomyokba húzódott vissza a külső világ zajától és csupán bátortalanul, nagynéha merészkedik ki onnan, hogy csakhamar meg is bánja. Csak legújabbban történnek kísérletek a történettudomány részéről, hogy ezen a helyzeten segítsen, — egyelőre nem tudni, milyen sikerrel.

Ilyen körülmények között nem csodálatos, ha lépten-nyomon panaszkodnunk kell a különféle „őszinte történelmek“ nagy sikere miatt. Természetes, hogy egy amúgy is történetellenes beállítottságú korban minden kritika nélkül fogad el a közönség olyasmit, ami szája ízének megfelel. Ugyanígy jártak a falukutatók is. Milyen szomorúan jellemző mindarra, amit az előbb mondtunk, hogy nincs közöttük egyetlen történész sem. Fiatal historikusaink nem törődnek a ma problémáival, szavukat sem hallatják a magyar élet sorsdöntő kérdéseiben. A magukra hagyott szociográfusok, írók, költők, különben is szubjektív látásmódra hajlamos lelkes ifjú emberek, úgyszólván ellenvetés nélkül csatlakoztak ahhoz a történetfelfogáshoz, mely oly csábítóan tűnt föl előttük. Örömmel olvasták a liberális történészek könyveiben, hogy a magyarság történelme nem egyéb, mint szakadatlan küzdelem a szabadság kivívására és kiépítésére. *Mi* más ez, ha nem az, amit mostani politikai és szociális fenyegetettségünkben ők is megvalósítani akarnak? A XIX. század végére jellemző szabadságigézet, függetlenség-rajongás azonban náluk szociális eszmékkel színeződik. A politikai szabadság ideája sajátos módon összefonódik a népszabadság eszméjével, a liberális historikusok történetfelfogása náluk jellegzetes szintézisbe került egy a

Jászi Oszkárééhoz hasonló szociológiai történelemszemlélettel. Eszerint a magyar történelem nem egyéb, mint folytonos kurucküzdelem, szabadságharc az elnyomó idegen elemek és a belső társadalmi igazságtalanságok ellen. Azok a nagy magyar hősök, akik a politikai szabadságért küzdöttek, egyzersmind a népszabadság bajnokai is voltak és fordítva, a parasztforradmárok is az egész magyarságért harcoltak. Ily módon kerül az új szemléletben egymás mellé Dózsa György, Budai Nagy Antal és Zrínyi Miklós, Rákóczi Ferenc. A különbség közöttük csupán csak az, hogy egyikük a szabadságeszmének egyik, másikuk másik oldaláért küzdött. Kossuth Lajosban találják meg leginkább a nagy szintézist, ő egyszerre volt a magyar függetlenségnek és a magyar jobbágyosság fölszabadításának apostola.

Hogy mennyire ferde perspektívát nyújt ez a történelemszemlélet, mennyire nem igazi történelmi távlatokat mutat, hanem a mai politikai és társadalmi viszonyokból született problematikának a múlt időkre való erőszakos kivetítését, részletesen is kiderül, ha sorra vesszük a falukutatók új történelmi sorozatának egyes darabjait.<sup>1</sup> Már maga a témaválasztás — Dózsa György, Zrínyi Miklós, kuruckorszak, Kossuth Lajos — élesen rávilágít arra, hogy ha e történelemszemléletet elfogadnák, éppen a legfényesebb építő korszakokat, nemzeti létünk legkimagaslóbb kiteljesedéseit kellene a magyar történelem jellegzetes periódusai közül kihagynunk. Hogy csak néhány kiáltó példát ragadjunk ki, Szent István, III. Béla, az Anjouk, a Hunyadiak, a reformkorszak mind kimaradnának történelmi tudatunkból, a magyarság történelme egy sokat küszködő kis néptörzs életrajza lenne, amely egy évezred alatt semmit sem alkotott, mert minden életenergiáját felőrölte pusztá létének fenntartása. Pedig a ma vígasztalan sötétje nem homályosíthatja el a múltat; a magyarságnak nem kellett mindig védekeznie, voltak pozitív alkotó korszakai is. Ezeknek ismerete legalább annyira szolgálja „a mélyebb és magyarabb öntudat kialakulását“, mint szabadságküzdelmeink története.

FÉJA GÉZA vaskos Dózsa-kötete a legjellegzetesebb alkotása ennek az új történelemszemléletnek. Szerzője a legvénnesebb, legforrongóbb egyéniség a falukutatók között. Bár állandóan hangsúlyozza objektivitásra való törekvését s a maga módja szerint meg is tesz mindent ennek érdekében, sohasem tudja elérni. Mint előadja, elolvasott Dózsa Györgyről minden nevezetesebb munkát, cikket, sőt történeti forrásokat is, de sajnos, az olvasásnál hiányzott a történetíró higgadt nyugalma, objektív ítélete. Csak azoknak a forrásoknak hatása érzik meg munkáján, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy történetietlen szemléletét igazolják. Előadásának alapja Horváth Mihály, aki „a nyugateurópai szabadságeszméből s az ugyancsak nyugateurópai társadalmi berendezkedésből merítette szempontjait“, Márki Sándor, aki „a magyar liberalizmus és szocializmus ősvéve nevezte ki Dózsa Györgyöt“ és Ady Endre, aki „modern politikai állásfoglalást teremtett a Dózsa-hagyományból“. Féja hangoztatja ugyan, hogy nem akart azokhoz csatlakozni, akik politikai tőkét kovácsolnak a múlt idők tanulságaiból és így könyvének célja a pusztá önismeret, a nemzeti nép megismerése lenne. De az ő látásmódjában ilyesmi nem sikerülhetett, minden jóakarata ellenére sohasem tud megfeledezni arról az apriorisztikus föltevéséről, hogy a magyarság történelmét az öntudatos népi tömegeknek kellett volna irányítania és ha nem ez történt, a magyarság süllyedése következett. Ily módon

<sup>1</sup> Féja Géza: Dózsa György. Budapest, 1939. Magyarok könyvtára 1—5. Budapest, 1939: Illyés Gyula: Ki a magyar? Szabó Zoltán: Két pogány között. Féja Géza: Kurucok. Ortutay Gyula: Rákóczi két népe. Erdei Ferenc: Kossuth Lajos azt üzente.

a középkori parasztság helyzetét és szerepét teljességgel félreérti. Olyan szerepet, elgondolásokat tulajdonít neki, melyek semmiben sem felelnek meg a történelmi tényeknek. A parasztságot öntudatos néposztálynak tekinti, amely már a középkor folyamán a XIV. századtól kezdve egyre hangosabban szerepet kér a maga számára a nemzeti élet irányításában. Már az 1437-i erdélyi jobbágylázadásnak ilyen céljai lettek volna. Közbejött azonban a Hunyadiak jobbágypártoló korszaka és a parasztság csak a lezüllő Jagelló-korszakban kezdte újból egyre súlyosabban érezni a ránehezedő elnyomást és jogtalanságot. Az alsópapság képviselői, akik osztoztak a lelki gondozásukra bízott néptömeg keserves sorsában, forradalmi agitációba kezdtek és programot dolgoztak ki a parasztlázadásnak. Át akarták tömi a rendi társadalomszervezetet és az egész nemzetet egybefoglaló új társadalmi rend kiépítésén fáradoztak. Ugyanekkor azonban nemzeti programja is lett volna a parasztságnak, mert a török veszedelem előérzete is csak benne élt. „Hunyadi János történelmi szerepét a magyar parasztság vállalta“. Az idők teljességében érkezett el Dózsa György, a szabad székely társadalom szülöttje. Mint vitéz végvári katona fényes jövőnek nézett elébe, ha megmarad rendjének kereteiben, ha a nemesség harcosává válik, ő azonban meghallotta az elnyomott tömegek hívó szavát, és élükre állott. „A nagy erőktől s nagy álmoktól duzzadó egyén vállalta a népközösség könyörgő parancsát.“ A sorsadta fölfegyverkezésben rejlő lehetőségeket megragadta és forradalmi úton próbálta megvalósítani az 1437 óta szunnyadó parasztlázmokat. Vállalkozását szent lelkesedéssel támogatta az egész magyar jobbágyság fölkelése. Dózsa elindult a pörhadakkal, hogy teljesítse a magyar néphősök évszázados hivatását, hogy harcoljon a nép, de egyben a nemzet szabadságáért, hogy fölsszabadítsa a jobbágyságot és legyőzze a nemzet szabadságát veszélyeztető török hatalmat. Mozgalma azonban stratégiai és agitáció-taktikai hibák miatt elbukott. Zápolyai János vajda jól fölfegyverzett, gyakorlott nemesi seregei döntő csapást mértek a forradalomra. A bukás után elkövetkezett a legszörnyűbb bosszú, a győzelmes nemesség a mozgalom vezetőit, köztük magát Dózst is, iszonyú kínzások között kivégeztette és ami még végzetesebbé vált, kíméletlen bosszúvágyában az egész jobbágyságot földhöz kötött rabszolgasorba taszította, megfosztotta minden jogától és rarakott minden nyomasztó terhet.

Nehéz dolog e logikusnak tetsző, tiszta kép ellen szólam. A mai élet problémavilágában élő ember aligha fog igazságában kételkedni. Annál kevésbé, mert Féja csakugyan sok tekintetben objektív előadásra törekszik: elismeri a nemesség pártján állók közül is a tiszta jellemeket, leplezetlen őszinteséggel beszél a felbőszült parasztok kegyetlenkedéseiről; igaz, hogy ezt — igen helyesen — a nyers korszellemmel magyarázza. Ezen felül is többé-kevésbé helyesen értékeli Zápolya és Verbőczy történelmi szerepét. Mint irodalmi képzettségű ember, jól ismeri a XVI. század jelentőségét a magyar irodalom és szellemi élet kialakulása szempontjából. S még több ilyesmit lehetne megemlítenünk. Mindezek ellenére azonban a kép éppen fővonásaiban hamis. Kétségtelen, hogy a mai ember számára szinte hihetetlen terhek, szolgáltatások nyomták a középkori jobbágy vállát. Így volt azonban ez akkor egész Európában. A sorsába beleszületett parasztság szét-eső, jóformán minden osztályöntudat nélkül való, társadalmilag, politikailag inaktív réteg volt. Nem hogy nemzetpolitikai koncepciói támadtak volna, de éppen elesettsége miatt az önmaga osztályának megszervezésére sem törekedett sohasem. Az 1514-i parasztháború fő mozgatói, mint Mályusz Elemérnek Fájától ismert, de úgy látszik, nem méltányolt világos tanulmányai bebizonyították, nem ezek a szegény földesúri jobbágyok voltak, hanem a parasztságnak egy feltörekvő, szabadabb rétege, a mezővárosok

lakossága. A mezővárosiak szabadságleveleik birtokában nem tartoztak személyes szolgálmányokkal, robottal, ajándékokkal a földesuruknak, adójukat nem személyenként, hanem a közösség együtt fizette meg s ennek összege akkor sem nőtt, ha a város lakossága történetesen megszorodott. A XIV—XV. század fordulóján azonban megindult a főnemesség akciója, hogy ezeknek a faluvárosoknak lakosságát újból a kilencedet fizető, személyi szolgáltatásokkal tartozó földesúri jobbágyok közé szorítsa vissza. Ez a jogsfosztás, erőszakos társadalmi nivósüllyesztés forradalmasította a jobbágy és polgárság között álló rétegeket. A külföldi parasztlázadásoknak is ilyesféle okai voltak. Tehát a nagyalföldi mezővárosok lakossága robbantotta ki a Dózsa-forradalmat. Az ő papjai a forradalom lelkes szószólói. A földesúri jobbágytársadalmat csak elragadta a vihar, amely ezektől a „városi parasztoktól“ (így nevezi őket Féja) indult ki. De a parasztságnak még erről a magasabb, öntudatosabb rétegről sem lehet föltennünk, hogy céltudatos politikai akcióra képes lett volna. A véletlen kedvezése folytán kezébe került fegyvert csak tervszerűtlen bosszúvágyának kielégítésére használta föl. Általában a parasztlázadás megnyilvánulásaiban sehol sem fedezhetjük föl azt a koncepciózus tervszerűséget, amelyet Féja annyira magasztal. Dózsa György sem az az öntudatos parasztleader, aminek Féja megrajzolja. Tetteiben, egész magatartásában ennek semmi nyoma. Koldusszegény székely lőfőnemes vitéz, kemény végvári katona, egy a sok közül, de semmi több. Nem ő irányította az eseményeket, hanem azok sodorták őt magukkal. Ha nem kerül 1514-ben véletlenül Budára és nem sérti meg Csáky püspök, sohasem lett volna belőle „parasztkirály“.

Féja Dózsa könyvével kellett itt a legtöbbet foglalkoznunk, mert önálló történelmi monográfia igényével lép föl. A többiek, a Magyarok Könyvtára füzetei kisebb munkák, a közönség számára írt rövid népszerűsítő tanulmányok. A magyar múltnak a falukutatók történetiszemléletében jelentős mozzanatait mutatják be. Népszerűsítő céljuknak megfelelőleg nem is annyira történelmi tanulmányok, mint inkább az ismertető korszak vagy nagy emberek munkáiból vett idézet-sorozatokhoz írt magyarázatok.

Féja Géza a kurucokat mutatja be a Dózsa könyvében már megismert ahisztorikus történetlátással. A kurucság szerinte nem egy bizonyos korszak terméke. Thököly és Rákóczi Ferenc magyarjainak mozgalmak csak megnyilatkozása egy ősrégi, a magyar történelemben minduntalan jelentkező állásfoglalásnak: „a patrióta-magyarok önvédelmi harca betolakodók illetéktelen szerepe és a betolakodók lakájainak farizeus-magyarsága ellen“. Kuruc költészeti antológián keresztül érzékelteti a kuruc szellemet. Jellemző módon azonban a kuruc versek között szerepelnek Thaly Kálmán és Ady Endre kuruc balladái is, egyszerűen azzal a megokolással, hogy „a kurucság magyar történelmi folytonosság“, bármikor született legyen is, ott a helye a kurucversek között minden magyar remekműnek, mely ezt az ősi magatartást fejezi ki.

Teljesen a Féja Géza műveiben megnyilvánuló történetiszemlélet tükrözteti Erdei Ferenc Kossuth-tanulmánya is.<sup>1</sup> Talán még féktelenebbül, mint a Dózsa György szerzője. Lelkesen ünnepli Kossuthban a kettős szabadságesszme rettenthetetlen bajnokát, a jobbágyfelszabadítás és a magyar nemzeti függetlenség megalkuvás nélküli hőst. Kossuth mellett eltörpül ebben az előadásban a kor minden nagy magyarja. Széchenyi, Deák és Kemény Zsigmond „tisztalelkű vezéralakok“ voltak, de „aggodalmasan állottak a valóság talaján és félve tekintettek a vakmerő követelések mere-

<sup>1</sup> Szabó Zoltán Zrínyi füzetével itt külön nem foglalkozunk, erről folyóiratunknak augusztusi számában talál ismertetést az olvasó.

délyeire“. Csak Kossuth volt az igazi vezér, ő testesítette meg a nép elfojtott vágyait, a vezető férfiak közül egyedül ő merte „a legnagyobbat követelni, amikor a kevésre is bizonytalan volt a kilátás“. Kossuth a legforradalmibb egyéniség. Erdei nem törekszik tárgyilagosságra, de még arról is lemond, hogy Kossuthról egész képet adjon. Műveiből úgy és olyan sorrendben válogatja ki az idézeteket, hogy azok mindenben igazolják a falukutatók mai törekvéseit.

Ortutay Gyula sokkal nyugodtabb egyéniség valamennyiüknél és kitűnően képzett szaktudós, a magyar szellemi néprajz elismert kutatója. Ügyesen kiválogatott magyar és rutén népmeséken meg népdalokon mutatja be, mily elevenen él a rutén népben a magyarsághoz való tartozás tudata, mennyire rokonhangú a két nép költészete, a magyarság történetének nagy alakjai, különösen a nagy Rákóczi Ferenc, mennyire szeretett, legendás hősei a rutén népköltészetnek is. Amíg az etnográfus beszél Ortutayból, örömmel olvassuk művét, mihelyt azonban letér a maga szaktudományának területéről és történelemről kezd beszélni, — igaz, hogy lehetőleg óvakodik is ettől — ő sem tud szabadulni a falukutatók szabadság-igézetétől. Tanulmányának mindjárt első lapjain részletesen kifejti, hogy a magyar történelem egyik alap gondolatának, vezetőeszméjének a szabadság, a függetlenség oltalmazását tartja.

Utolsónak hagytuk Illyés Gyula pompás kis füzetét. Kétségtelenül a legértékesebb valamennyi ismertett tanulmány közül. Egyszerű szavakkal, közvetlenül, csak úgy, mintha falujabeli ismerőseivel beszélgetne, hallatlanul érdekesen beszéli el mindazt, amit a nyelvtudomány, az antropológia, a történelem, a népzene kutatás a magyarság őstörténetére vonatkozólag mindeddig megállapított. Egy-két szubjektív élményének elbeszéléssel mindjárt gyakorlati példákkal illusztrálja a tudós megállapításokat. A népszerűsítésnek iskolapéldája lehetne e kis tanulmány. Nyugodtan elnémulhatna minden tudóskodó bíráló, ha mindegyik szemügyre vett téma ilyen kitűnő interpretációra talált volna.

ISTVÁNYI GÉZA

## A DEBRECENI IFJÚSÁG TELEPÍTÉSEI

**A** DEBRECENI református kollégium ifjúsága nemes hagyományokon nevelkedik. 400 éves múlt áll az ősi főiskola mögött sajátos étellel, sok küzdelemmel, erős és kitartó hittel. Ma már jóformán csak középfokú iskolák közössége ez az intézmény. Akadémiáit az egyetem vette át, a főiskolai tanulók csak laza szálakkal tartoznak kebelébe, mégis csodálatos módon tovább hat az ifjúság lelkén keresztül a nemes múlt.

Sokan vádolták a debreceni szellemet oktalan maradisággal. Nem értette meg, sőt súlyosan elítélte a magyar ébredés finomlelkű apostola: Kazinczy, pedig erő van ebben a debreceni maradiságban: a magyarságnak minden áron, minden eszközzel való feltétlen megőrzésének legfőbb életparancsa. A másik jellemző vonása a kollégium évszázados életének: a tiszántúli és általában a magyar néppel való sorsközösség belső átélése. Tanítványai századokon át mind máig a népből kerültek ki, s mint végzett emberek, legtöbbször mint papok, tanítók ismét a nép közé szálltak le, főleg a Tiszántúl nagy református empóriumába, népes és kevésbé népes kálvinista parasztközségeibe. Ott szórták szét tudásukat, életüket a hűséges magyar néprétegek

pasztorálásában, nevelésében. Ez az igazi, nem elméleti, hanem átélt demokratizmus a másik nagy hagyomány a kollégiumi ifjúság számára. A harmadik, amelyet elől kellett volna említeni: a nem dogmatikus, hanem valami sokszor rejtett életstílussal vallott, Kálvinról nevezett, de voltaképpen egészen sajátosan magyarrá lett evangéliumi hit és világnézet, amelyben kevés a mélyebb kegyesség, de erős az egyházhoz fűző tántoríthatatlan hűség.

Most ismét megszólalt ez az ifjúság, a maga jelentéktelenségében is beszédes tettel. 1938 tavaszán, kissé az osztrák-német csatlakozás hatása alatt mozgalom indult meg a kollégium egyetemi internátusának lakói között olyan célkitűzéssel, hogy saját önkéntes felajánlásaikból egy sokgyermekes tizántúli családnak a Dunántúl egyik vidékén ingatlant vegyenek, s ezzel példát mutassanak a nemzet jövőjének biztosítására. A mintegy 160 szegénysorsú egyetemi hallgató 1800 pengőt ajánlott fel, ehhez járult a gimnázium, tanítóképző és polgári fiúiskola tanárainak és ifjúságának önkéntes hozzájárulása, úgyhogy június végére 4000 pengő gyűlt össze a cél megvalósítására. A tanulók lemondtak hetenként egyszer vacsorájuk feltételéről, segélyeik, ösztöndíjaik bizonyos százalékáról, év végén visszajáró könyv- és kulcsbiztosítékukról, s ezen felül tekintélyes összeget adtak egybe sovány zsebpenzük megcsonkítása árán. Megmagyarázhatatlan ösztönrel fordult áldozatkészségük a magyar paraszt felé, mint a magyar faj jövőjének elpusztíthatatlan erőtartaléka felé és nyújtott segítő kezet neki, hogy a boldogulás útján elindítsa.

Első perctől fogva tudatos terv szerint folyt az ifjúság tevékenysége. Az elindulásnál kitűzött alapelvek ezek voltak: teljes elvonatkozás a napi politikától, még az annyira időszerű földreform kérdésétől is, nehogy a nemzet magasabb érdekeit szolgálni akaró ügy a pártok ellentéteinek áldozata legyen, óvakodás bármiféle érdekek megsértésétől; ezért konkrét cél a dunántúli egyke sebeinek orvoslása, nem gyűjtésből, csak önkéntes felajánlásokból eredő tőkeképzés, a kollégium keretein belől maradvá, nem szónoklatokkal, hanem tettel való példaadás, szimbolikus, nem reális jelentőségű, egyszeri, de erőteljes áldozat.

Árvárazozáson felül sikerült megajánlás, s az összegek pontos befizetése lehetővé tette, hogy még 1938 nyarán megvalósítsák az első telepítést. E közben egyre szélesebben tárult ki a mozgalom irányítói előtt a telepítés problémája. Minden hangoskodás nélkül is kezdett elterjedni a megindulás híre, s a társadalom lelkes tagjai erős biztatással és tekintélyes adományokkal segítettek előre az ügyet. Idővel egy nagyszabású országos mozgalom körvonalai bontakoztak ki a kezdeményezők előtt. Sok ilyen célú telepítő csoportnak kell alakulnia szerte az országban. Mind egy-egy sokgyermekes család áttelepítésének költségeit adja össze a maga kebelében. A megsegítettek, földhöz, házhoz juttatott családok ne könyöradományként kapják az összeget, hanem visszafizetendő kamatmentes kölcsön formájában. A visszatérülő összegek megfelelő központi szerv kezelésében újabb telepítésekre lennének használhatók. Az egyes csoportok maguk jelölik ki, hogy kinek juttatják segítségüket, de a telepítés tervszerűsége megkívánja, hogy mielőbb létesüljön az összes csoportok felett egy összefoglaló intézmény, amely egyfelől nyilvántartja a telepítésre alkalmas ingatlanokat, vétel vagy árverés útján megszerezhető házakat, földeket, telkeket, nyilvántartást vezet a nemzeti szempontból legsürgősebben megsegítendő falvakról, összeírja a telepítendő derék, munkás, sokgyermekes megbízható családokat az ország túlnépesedő tájairól, lebonyolítja az egyes települések jogi, gazdasági, pénzügyi kérdéseit, s főleg arra törekszik, hogy elszórt települések helyett, amelyeknek nincs kellő ellenálló képessége, — mert a magukra hagyott családok könnyen elvesznek a gyökértelenségben és idegenségben — telepes tömbök kerüljenek

egy-egy községbe. Különösen ez a szempont teszi nélkülözhetetlenné a központi szerv munkáját. Ha ugyanis egyszerre több vételalkalmat vagy a földbirtokrendezés által nyújtott alkalmat ki akarnak aknázni, ahhoz az egyes telepítő csoportok tőkájének egyesítésére van szükség. S azonkívül sincs befejezve az ügy azzal, hogy egyes családokat áttelepítsünk. További sorsukat figyelni kell. Nem szabad magukra hagyni őket.

Az eszme ilyen fejlődése közben megérlelődött az a gondolat az ifjúságban, hogy a mozgalomnak nagyszabású társadalmi megmozdulássá kell válnia, amelynek kiépítése a legnagyobb és legsürgősebb nemzeti feladatok közé tartozik. Ezért terjesztették fel egy memorandumban ügyüket a legelső magyar ember elé, kérve őt, hogy álljon élére a magyar faj anyagi és erkölcsi megerősödését szolgáló társadalmi mozgalomnak. A kormányzó 10.000 pengős fejedelmi adománnyal válaszolt a kérelemre, s ezzel a fényes tetteivel megpecsételte a mozgalom sorsát. Most már a legfelső jóváhagyás kötelezte el az ifjúságot arra, hogy minden tőle telhetőt kövessen el az eszme megvalósulásáért. Az elmúlt iskolai év nagy külpolitikai változásai, amelyek a nemzet áldozatkészségét több ízben alaposan próbára tették, a maguk természetes fejleményeivel hátráltatták a nagy áldozatot kívánó telepítési mozgalom kifejlődését. Mégis egy év alatt elérték a kollégiumi ifjak, hogy az első telepest három család követte, mindegyik házat vagy földet és gazdasági felszerelést kapott, s mindegyik megkezdte új életét a Dunántúlon. Az iskolai év befejezése után pedig a kollégium gimnáziumának 23 diákja iskolai kirándulás keretében testi munkával is segített két telepes családot házának kibővítésében és kijavításában.

Egy hiányzik még, amiért történt voltaképpen az egész hősiek erőfeszítés a diákság részéről, az egész magyar társadalom áldozatos megértése, hogy a szegény diáksághoz hasonló mértékben nyíljanak meg a szívek a mozgalom reális jelentőségüvé emelése érdekében. Nem nézheti közönyösen a magyarság a jövő nemzedék életösztönének, fajszeretetének ezt a nagyszerű kirobbanását, nem hagyhatja, hogy gyermeki játék maradjon az egész vállalkozás, mert tragikusan komoly indítóokok adták az erőt ifjainknak kezdeményezésükhöz.

Ez az elindulás arra akarja figyelmeztetni az egész magyarságot, hogy egyfelől a földbirtokrendezés politikuma nem választható el a nemzet életérdekeinek sérelme nélkül a telepítés, még pedig a tudatosan nemzeti célokat szolgáló telepítés kérdéseitől, másfelől pedig, hogy az így felfogott, nemzeti jövőt építő földbirtokrendezés nem oldható meg a politika eszközeivel a társadalom igen nagy mértékű támogatása, hatalmas áldozata nélkül. A földbirtoklásának kérdése nem egyszerű politikai kérdés, hanem a nemzet legfontosabb ügye, amiért semmiféle áldozatot nem szabad sajnálni; ez a kollégiumi ifjúság kiáltó szava, üzenete a magyar társadalomhoz. Ez csendül ki abból a kiáltványból is, amelyet az őszi katonai műveletek lezajlása után, karácsony táján küldtek szét több mint 12.000 példányban. Ezzel a magyarságnak ez a sorskérdése a napi politika viszályaiból kiemelkedik a nemzeti élet vitán felül álló egyetemes szent érdekei közé. Megszűnik a nagy érdekelletét a földbirtokrendezéssel károsulandó és boldogítandó néprétegek között: a magyarság egyetemes érdekeinek, jövőjének, megerősítésének mindenek felett álló magasrendű szent parancsa áthidalja az érdekelletéket kisajátítandó és a kisajátítással földhöz jutó magyar között. Ebben áll a kollégiumi ifjúság cselekedetének nagy jelentősége.

Mik a mozgalom forrásai? Az ősi, alapvető forrás a kollégiumi diákság ösztönös magyar fajszeretete, amely most is csodálatos tette ragadta, a sorsközösség eleven átérzése a föld népével, amelyből nagyrészt vér szerint is származott, s amelyhez az iskoláztatás minden elválasztó hatása ellenére is

halálíg tartó hűség fűzi. Ez a jövő intelligencia jóvá akarja tenni elődeinek vétkét, nem engedi, hogy a tanultság, a foglalkozás áthidalhatatlan szakadékot árkoljon közte és a föld népe között. Ha egy időben súlyos szakadás állott be a nemzet művelt rétegei és a parasztság között, s ez a szakadék a nemzet kárára megnemértést, sőt itt-ott gyűlöletet termelt ki, a jövő nemzedék minden igyekezetével rajta lesz, hogy megszűnjék ez az egészségtelen, halálos megosztás. A világszerte elhatalmasodott kollektívizmus magyar változata születik meg lassan a magyar ifjúság erős fajszereteten alapuló sorsközösségi érzésében, amely egybefűzi népünk alsóbb rétegeivel.

A mozgalom másik forrása a dunántúli egyke kérdésének kihatása a tanulóifjúság körében. A vérbeli nevelők tudják csak, a nagyközönség nem is sejtí, milyen halálosan komoly problémákkal foglalkozik a sokszor kicsinyeit ifjúság. Ez a mozgalom dobta napfényre, hogy mennyire ismerik az egykekérdés minden ágát-bogát. Sokat írtak, anketézték, sokat beszéltek már az *egykeről*. Megbélyegezték tiszteletreméltó *egyházi* vezetőszemélyiségek) feltárták tudományosan szörnyű következményeit, a napisajtótól kezdve értékes irodalmi művekig igen sokan fessegetik, de ellene még nem történt semmi kézzelfogható. A csökkenő magyarság helyét népes rajokban foglalják el a nemzetiségek. A kollégiumi diákság tette intés a nemzethez: ütött az utolsó óra a cselekvésre. Nemzetünk nem bír ki újabb Trianont. Itt a megoldás is: a magyarság életerős, gazdag népességű tömbjéből odasorakoztatni a kihulló magyarok pótlására ezeket és újabb ezeket, akik friss életerejükkel visszafordítsák a végzetet. A Tiszaháton, Csonka-Magyarország keleti végein még bő a gyermekáldás és nem szégyen. Innen kell átvinni ezeket az egészséges magyar családokat a ritkuló dunántúli lakosság sorainak kitöltésére. Csak arra kell vigyázni, hogy ne magános családonként dobjuk oda ezeket a derék embereket az ottani lelki fertőzés veszélyének, mert akkor elvesznek. Csak tömeges telepítések hozzák meg a kívánt eredményt és tudnak megfelelni a rájuk váró nagy nemzeti feladatoknak. Így őrizhetik meg magukkal hozott életmódjukat, mélyen gyökerező szokásaikat, nemzetiségüket. Így várható, hogy nem disszimilálódnak, nem olvadnak be az ottani népességbe, mert akkor még csak rontottunk a dolgon ahelyett, hogy javítottunk volna. Ez a veszély azonban egyre kisebb lesz; ma már olvashatjuk az értesítéseket arról, hogy a dunántúli magyarság életösztone is kezd felébredni az új nemzedékben. Telepeseinket valósággal várják, mint új idők követéit, szeretettel veszik körül őket.

A mozgalom harmadik forrása kétségtelenül a magyar paraszt megoldásra váró problémája. A legújabb néprajzi irodalom termékei mély nyomokat hagynak az ifjúság lelkén. Minden túlzás lefaragásával is kétségtelen, hogy a magyar parasztság, a magyar föld évszázados hűséges művelője, szerelmese, méltatlan helyzetben van. Ma is csak zsellére, robotosa a földnek, amelyet pedig élete egyetlen nagy szeretetével rajong körül. Az ifjúság lelkében elemi erővel tör fel az a megismerés, hogy a magyarság jövőjének kérdése egy a magyar földbirtok megosztásának kérdésével. Ez azonban nemcsak politikai feladat, nemcsak gazdasági kérdés, hanem a legelső renden faji kérdés. Rossz földbirtokátrendezéssel tönkre lehet tenni a nemzetet. Az ifjúság életösztone a kollégium diákjainak mozgalmában felemeli tiltó szavát mindazokhoz, akiket illet: itt nem szabad hibát elkövetni, itt a legszentebbről van szó, amihez ma magyar politikus keze hozzáérhet: a nemzet legbelső életerénél járunk; egy hibás metszés és a beteg elvérzik.

Ez a nemzeti irányú telepítés nem támadás semmiféle nemzetiség ellen, nem új szerzeményre törekszik, hanem a magyarság alól kicsúsizó földet akarja menteni, amíg lehet. Nincs benne ellenséges indulat senkivel sem szemben, csupán védekezés, mint a magyar minden megmozdulása

ezer év óta. Nem jogfosztás, hanem ősi jognak: a földhöz századokon át végzett kemény munka által odakötözött magyar ember jussának társadalmi úton megszerzendő védelme a pusztulás ellen.

Az oláh élelmesség és erős faji öntudat a magyar uralom idején tudta megtenni azt, hogy Erdély földjét az Albina bankjainak támogatásával ki- lopta a magyarság kezéből és oláh birtokba juttatta. Vétkes öngyilkosság lenne a magyarság részéről, ha ezt saját földjén, saját uralma idején, saját faja javára nem tudná megtenni, kerüljön bármily áldozatba. Ez a debreceni fiatalság mozgalmának negyedik korszakos intelme.

Ez a korszerű mozgalom nem áll egyedül. Hazánk ifjúsága itt is, ott is beszédes jelt ad határozott életfelfogásáról, fajszeretetről, jövőt építeni akarásáról. A debreceni fiatalok munkája csak testvérhajtása a többi komoly if júsági megmozdulásnak. Reális eredményében talán kicsinyelhető, de szel- lemi jelentősége igen nagy. Nemcsak saját nemzetnevelését végzi vele hat- hatóan az ifjúság, hanem nevelő hatása lesz a társadalomra is, mert példa- adás. Annál pedig semmiféle pedagógia nem talált ki még jobb nevelő- eszközt. Tragikus volna, ha a nemzet nem fogadná el ezt a nemes indítékú példaadást. A többi ifjúsági mozgalommal együtt új, cselekvő magyar élet előhírnöke az a debreceni kezdeményezés, jobb magyar jövő reménysége árad felénk belőle.

PÉTER ZOLTÁN

## IRODALMI CSETEPATÉ

**A** MOSTANI IDŐK gyorsan pergő történelmi eseményei közepette az irodalom meglehetősen háttérbe szorul a közönség érdeklődésében.

Az irodalom pedig közönség nélkül szétesik íróra és könyvre, amelyek légüres térben keresik olvasóikat, mint Pirandello drámájában a szerepek a szerzőt. A korhangulat iránt mindig különlegesen érzékeny Szerb Antal is valami ilyesmit érzett meg, de nem a legszerencsésebben fejezte ki a múlt év őszén a „Könyvek és ifjúság elégiája“ című tanulmányában (Nyugat). Azt kifogásolja a mai irodalomban, hogy nincs olyan új irány, amiért lelke- sedhetnek. Pedig addig mindig talált újabb és újabb csodákat, amelyekből csak azért ábrándult ki, hogy megint újabb bálványokat találjon. Annyi nevet és irányt sorol fel Adytól kezdve Nietzsche-n, Charles Maurras-on (?) keresztül Assisi Szent Ferencig, hogy szükségesnek tartja megjegyezni: „Ha idegen olvassa el ezeket a sorokat, nyilván azt gondolja, felületes és sznobisztikus széplélek vagyok, beugrottam mindig minden irodalmi divat- nak, irodalmi jampec vagyok, aki belébetegszik, ha tavalyi regénnyel kell kimennie az utcára.“

Miután részletesen ecsetelte, milyen jól érezte magát a félévenként változtatott irodalmi irányok hullámaiban, a tanulmány végén a legfiatalabb magyar írókat vonja felelősségre, mert nem kap tőlük újabb hullámot. „Igen, itt van egy új nemzedék, a legnemzedékebb életkorban, és egyáltalán nem akar úgy viselkedni, mint egy új nemzedékhez illik. Nem hisz semmiféle új -izmusban, amire öregesen legyintheznék, nem rajong senkiért, akiért mi nem rajongtunk volna, nem gyűlöl senkit, akit mi nem gyűlöltünk volna, és ha néha szid is minket, azt sem irodalmi okokból és rossz lelkiismeretből teszi. Pedig ez az új nemzedék rendkívül tehetséges — legalább is Magyar- országon: lírai költői átlagban jobbak, mint az előző nemzedéké, újságírói új műfajokat teremtenek, tudósai félelmetes felkészültségűek. De hol a dac,

a szekta, a jelszó, a révület, a „mania“? Hol van valami, amit meg kellene tőlük tanulnom, valami, amit végre nem értek, valami, ami újra a csodavárás sodrába ragadna? Ó fiatalok, irigyelt fiatalok, miért nem akartok mestereimmé lenni? Miért jó nektek, ami nekem jó, miért nem képesztettek el valami hirtelen bolond ragyogással, nyelvi vízcicsodával, hanggal, ami messziről jön és soha nem hallatott?“

Feltűnő, hogy Szerb Antal, aki alig tizenöt évvel idősebb, mint a ma induló írók, már új nemzedékről beszél. A nemzedék élettartamát ugyan nem lehet pontosan meghatározni, de általában éppen a kétszeresét szokták érteni rajta, mint azt az időközt, ami a legfiatalabb írókat Szerb Antaltól és kortársaitól elválasztja. Nyilvánvaló túlzás az ilyenfajta különbségtéves, a cikkhez hozzászóló fiatal írók közül Rónay György hangjában érezhető is egy kis ingerültség, amikor erről beszél: „nem éreztük elég fontosnak azt, hogy voltaképpen ‚nemzedék is vagyunk‘; ennek a történeti pedáns fogalomnak, amely a német tudomány elméleteiből és Farkas Gyula emlékezetes reformkori irodalomtörténetéből (?) páratlan sikerrel hatolt át még a közéletbe is, mindjárt megszűnik a jelentősége, ha a ‚történeti‘ mozzanat felől az ‚érvényes‘ felé fordulunk“ (Magyar Kultúra).

Thurzó Gábor és Sötér István is foglalkozott azokkal a kérdésekkel, amelyeket Szerb Antal pendített meg (Napkelet). Az ő hangjuk is nehezen leplez el bizonyos ingerültséget. Nem mondják ki, hogy mi ennek az oka, de valószínűleg Szerb Antal magatartásából ered, aki olyanformán viselkedik, mint az a vizsgálztató, aki olyasmit kíván a jelöltektől, amire nem tanította meg őket. Senkinek sincs előírni vagy számonkérni valója a fiataloktól, már csak azért sem, mert senki sem élheti le más életét, tehát nem is kívánhat olyasmit, amiért nem tudja vállalni a felelősséget. Nincs még itt az új nemzedék, de ha itt lenne is, az idősebbek nem követelözhetnek vele szemben. Elmondhatják, milyen tapasztalatokat szereztek, mit tartanak helyesnek és helytelennek, de nem kívánhatják, hogy a fiatalok mindazt el is fogadják. Hiába is kívánnák, mert a fiatalabb természet törvényei szerint valószínűleg tovább fog élni, mint az idősebb, tehát más szempontból kell néznie az életet.

A most induló fiatalokban az ingerültség mellett más érzést is váltott ki a támadás: az örömet, hogy észrevették őket és foglalkoznak velük. Szívesen ragadják meg az alkalmat és hárman is felszólalnak, igyekezvén tisztázni állásfoglalásukat. Amit magukról mondanak, céljaikról, felfogásukról, abban nehéz eligazodni. Legtöbbször megmaradnak az általánosság-nál. Úgy látszik még maguk sincsenek tisztában feladataikkal. De ez így is van rendben: idő kell ahhoz, amíg mindenki megtalálja helyét és feladatkörét, amíg egyéniségét (kéességét, ízlését) össze tudja egyeztetni a kor kívánalmaival. Mátrai László helyesen jegyzi meg róluk: „A fiatalság minden ellenkező látszat, kávéház, meglévő irodalmi orgánuk, szerető öreg barátok ellenére magános. Itt szekta és jelszó nem teremhet, míg az irodalom létkérdése megoldatlan. És így helyes ez, hogy írótól íróhoz ne a generációs összeröffenés, hanem a világon keresztül megtett kerülőút vezessen. Ezt az utat a legjobb barátoknak is külön-külön kell megjárniok, nehogy egymás kedvéért is elmulasszanak meglátni valamit, ahol talán a megoldás rejtőzik.“

Magukról nem tudnak tehát érdekeset mondani, de az előttük járó „idősebbekről“, Szerb Antal kortársairól körülbelül kész véleményük van. A háború utáni irodalomban két újdonságot látnak: a falukutatást és az urbanizmust. Egyikről sem ismerik el, hogy a mai harminc-nyolcvan év között járókhoz van kötve s ebben igazuk is van, nem is. Természetes, hogy a „tanulmány“ műfaját nem a ma nyolcvan év felé közeledő nemzedék találta ki,

de az ő idejűkben lett annyira általános, mint eddig soha a magyar irodalomban. Megvan a gyökerük az idősebb nemzedékben is és megvan a folytatásuk a legfiatalabbak közt. Az „urbanizmus“-sal kapcsolatban azonban megelégszenek annak a megállapításával, hogy — noha legjellegzetesebb képviselői (Cs. Szabó László, Halász Gábor) ehhez a második nemzedékhez tartoznak — a tanulmány, az urbanus irodalom műfaja nem rögzíthető egyetlen korosztályhoz: „maga az urbanizmus — írja Rónay György — aligha sajátható ki: Halász Gábor nem urbanusabb Péterffy Jenőnél, és mindenki, aki igazi esszét ír, a műfaj természetéből következőleg urbanus, nem azért, mert tanítvány — bár tanítványnak lenni nem szégyen — hanem azért, mert az esszé urbanus műfaj.“

A tanulmányírókkal kapcsolatban megelégszik Rónay azzal, hogy a nemzedék érdemét kisebbíti, de magát a műfajt és a mögötte álló életszemléletet csak még jobban elismeri azzal, hogy nemzedékfölkötinek látja. A „szociográfia“, „falukutatás“, vagy „új népiesség“ néven emlegetett másik irány szinte megint nem tulajdonítható kizárólagosan a mai harminc és negyven év közöttieknek: „Az új népiességet nem a „második. nemzedék hozta, nagyszabású programot azonban, részben a kor sürgető parancsára felelve, részben a származás követelő kényszerét, s öröklött szeretetét betöltve, ez a második nemzedék csinált belőle. A „Válasz“ gondolatvilága és mindaz, ami előtte és körülötte forrt s ami a nemzetmentés hevületével igyekezett közvéleményt kelteni, egy nemes és létünket érintő ügy mellett, már örökségképpen szállt a harmincévesekre.: Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Szekfű Gyula s a Szekfű-értelmezte Ady és Széchenyi voltak e mozgalom néha talán meg is tagadott kezdetei és ősei s akik ezt az örökséget vállalták és a hagyaték betöltetlen szándékait valóra akarták váltani, inkább voltak baráti kör, egy eszmétől hevítettek munkaközössége, mint „nemzedék“ a szó szigorúan tudományos történeti értelmében: Illyés Gyula, Féja Géza mellett ott volt Szabó Zoltán, Boldizsár Iván, Kovács Imre — és kérdés: nem előbb voltak-e ott, legalább is a szociográfia kétes irodalmi értékű, de nagyjelentőségű mozgalmában, mint az előző nemzedék?

Ebben a tanulmányban még elég kíméletesen foglalkozik a szociográfiaival Rónay. Amikor azonban a falu és az új magyar regény kapcsolatát vizsgálja (Magyar Kultúra), különösen Jékely Zoltán, Kovács György és Gagyai Zoltán regényével kapcsolatban, és talán leginkább saját faluregényére, a „Keresztút“-ra gondolva, már nyíltan kimondja, hogy a „szociográfia, mint irodalom, mint diadalmasan üdvözölt „új műfaj“ — megbukott. Étekes szándékainak igazi területe a tudomány s bármennyire rettegnek is a lelkes szociográfusok a „vaskalapos“ szótól: a szociológia. A faluélmény és népmentés irodalmi otthona pedig az igazi irodalom, a regény. Reális anyagával és kötelező felelősségtudatával visszatéríti a műfajt a steril elvontságok és fáradtan öncélú stílusmutatványok felől a valósághoz, az urbanitás kevésbé körvonalozott „humanizmusa“ után azt a nemzeti humanizmust, azt az egyetemesen emberivé táguló népi és nemzeti hivatásérzést viszi a regénybe, amely a műfajnak jelentős és megbecsülendő erkölcsi súlyt ad.“

Sőtér Istvánnak hasonló a véleménye. Fölveti a kérdést: miben higyenek a fiatalok? „A forradalomban talán, amit sorozatosan kompromittáltak előttük? Vagy tegye szigorú programmá az „égető“ problémákat, próbáljon korszerű, időszerű maradni? (nem az időszerű lesz leghamarább időszerűtlenné?) Németh László adta a legjobb tanácsot mindenkinek: — alkossunk remekműveket! — Mert ami nála és Illyésnél maradandó példa: mű, az a velük küzdők legtöbbször dilettáns recept, középút irodalom és tudós szociográfia között. Mi sem könnyebb és hálásabb, mint az ilyen időszerűség. A fiatal nemzedék gyanakvón, kételkedően nézi az előtte folyó kísér-

letet és úgy érzi, hogy egy megszállott vers több „szociális lelkiismeretet. képvisel, mint kétívnyi falukutató tanulmány.”

Fiatal írónál a terv és a valóság össze szokott keveredni. Egészen bizonyos, hogy a szociográfia és a tanulmány térhódítása fontosabb dolog, mint Rónay és Sötér hiszik. Kétségtelen az is, hogy ezen a két területen — ezt jól figyelték meg — irodalmunk a háború óta sok újat adott. Azonban nyilatkozataiknak kár lenne olyan jelentést tulajdonítani, hogy kevésre becsülik ezt az eredményt. A fiatalok nyelvén az, amit mondanak, csak azt jelenti, hogy ők nem szándékoznak sem szociográfiát, sem kizárólagosan tanulmányt írni.

A vita másik csomópontja a klasszicizmus körül alakult ki, amelyet Szerb Antal „neo-unalom“-nak nevezett. A fiatalok közül Rónay György közvetlenül nem foglal állást, de az értelem jogait hangsúlyozza és abban látja „nemzedékük“ legfontosabb vonását, hogy az igazságot keresik első-sorban. Mindezek klasszikus jegyek. Thurzó Gábor hozzászólásának már a címe is „Neoklasszicizmus“. Szűkén értelmezett klasszicizmus nála inkább realizmust jelent és inkább belenyugszik, mint lelkesedik érte. Sötér István azonban már határozottan a klasszicizmus ellen fordul. Elítéli az idősebbeket, mert „inkább pszichológusok voltak, mint örültek, ábrázolók inkább, mint látnokok“. A politikai értelmű forradalmat elveti. „A forma forradalmát azonban sürgetőbbnek érezzük, mint az előttünk járók. Az új klasszicizmus prófétái feledik, hogy az Ady—Babits nemzedék forradalma csak a lírára terjedt (és Szabó Dezső, Móricz, Krúdy stb?). A próza forradalma talán most van születőben — és az az ő érdemük is, mert nélkülük aligha juthat e műfaj is teljességre. Bár az is igaz, hogy sem ők, sem az utánuk következők élcsapata (az egy Cs. Szabó László kivételével) sem igyekeztek túllépni a realizmus határain. Mi több, kritikusaik dogmát és elsajátítható iskolát csináltak a mesterek módszeréből, melytől az új nemzedék mind élesebben fordul el.“

Az egész vita egyik legérdekesebb tanulsága azonban az, hogy a klasszicizmuson Sötér is alig ért többet, mint Thurzó. Mintha nem is tudnának a sajátos magyar értelmű klasszicizmusról, amely Arany János, Kemény Zsigmond, Gyulai Pál és irodalmi múltunk több más nagyjának műveiben él. Eszükbe sem jut, hogy magyar írónak lenni nemcsak azt jelenti, hogy bekapcsolódunk az európai eszméáramlatokba, hanem az is, hogy minden kornak kötelessége tökéletes magyar visszhanggal felelni a nagy európai kiáltásokra. Szerb Antal a csodát kéri számon a fiataloktól, közben megfeledekzik a legelemibb kötelességről, amely mindig élt íróink javában. Ma nagy lázak gyötrik a nemzetet, álmatlan éjszakák gondja hánykolódik néhány ébren vigyázó férfi soraiban és nekik az lenne a legfontosabb probléma, hogy a hegy beledől-e a tengerbe? magyarul: szabad-e csodákról írni, vagy maradjunk józanok?

Azonban lehangolja az elfogulatlan olvasót, hogy a különböző folyóiratokba szétszórt cikkek közül egyikben sem talál az ember feleletet a legégetőbb kérdésekre. Talán csak a fiatalok szokásos körútja ez, amellyel először a távolabbról is látható újdonságot veszik észre? Természetes, hogy annál újabb valami, mennél idegenebb s csak később figyelik meg a közelebb esőt és a finomabb árnyalatot. Sok nagy írónk csak akkor talál haza, mikor már megtette körsétáját nyugaton. Ez is lehetséges, de nem kötelezi a mai fiatalokat sem. Éppen folyóiratunk hasábjain jelent meg egy érdekes tanulmány, amely a mai fiatalság egyik legfontosabb feladatát magyar öntudatának erősítésében látja.

Az is lehetséges, hogy már a vita kiindulópontja is kizárta az elmélyülést. Amikor a romantika és klasszicizmus csak mint csoda és unalom sze-

repel, nem szabad meglepődnünk, hogy a vita folytatói sem jutnak sokkal előbbre. Annál valószínűbb ez, mert ugyanazok, akik a vita folyamán hallgattak a magyar kérdésekről, máskor világosan látnak. Csak Rónay György példáját hozom fel, aki a fellendülő katolikus regényirodalom legfontosabb problémáját abban találta meg, hogy sikerül-e francia mintáinak mélyebb megértésével a sajátos magyar szemléletmódig eljutnia.

Akármi volt is az oka ennek a hiánynak, annál szembetűnőbb, mert másutt kétségtelen jelek mutatják, hogy irodalmunk magára talál, azaz vállalja a nagy magyar föladatot: az európai színvonal és a sajátos magyar ízlés összeegyeztetését. Keresztury Dezső egyik tanulmányában, melynek a „Magyar önismeret” címet adja (Napkelet), ezt írja: „A magyar író sokkal inkább be van zárva népének világába, mint a nyugateurópai. Mintha nagysága valóban attól függne, hogy mennyire fonódik össze egyéni pályája és mondanivalója népének sorsával és életkérdéseivel. Magyarok lenni, minden eretnek tanítás ellenére is, elsősorban szellemi magatartás s nem vérségi elrendelés kérdése, sem épülő s omló politikai szervezet, hanem az egyéniség minden megnyilatkozását meghatározó életforma. Ha van magyar faji gondolat, amint hogy van, annak igazi meghatározója nem vérsajtjeink mítosza, hanem történelmünk szelleme s erkölcsi emberségünk parancsa. Az életforma, a szellem, a hagyomány, a nemzeti erkölcs őrzői és újrateremtői pedig mindenekelőtt az írók és gondolkodók.”

Keresztury tanulmánya Illyés Gyula „Magyarok” című könyvéről szól. Illyést azokkal a sorokkal jellemzi, amelyeket Arany Jánosról írt könyvében Illyés: „Dolgozott benne az ősi vér, a lángelmében is ott maradt a paraszti törekedés és szívósság. Egész osztályából ő volt az egyetlen, aki abban a tejjel-mézszel, magas búzaárfolyamokkal és előkelő alkuvásokkal folyó korszakban felemelkedett. És még hozzá irodalom révén... A bohémság úri dolog, vagy úri magatartás utánczása. Igaza volt, hogy megvetette.” Keresztury így folytatja: „Ezt Arany Jánosról írja, de magáról is mondhatta volna. Kiténő prózaíró; mondatai mögött nemcsak a versben is otthonos szellem formáló ereje, hanem a szavak súlyát ismerő s a gondolat tisztaságát mindenekfelett tisztelő értelem fegyelme is állandóan érezhető. A líraiság alaprétege művének, de nem több ennél: csak arra szolgál, hogy problémáinak, vívódásainak élményszerű hitelét biztosítsa.”

Hogy Keresztury így ír, azon nem kell csodálkoznunk, hiszen Horváth János tanítványa, akiben elevenen él a magyar öntudat, de Illyés Gyulát a tisztulás, elmélyedés, önmegismerés lassú folyamata juttatta el oda, hogy ma ő is vállalja mindazt a terhet, amit az öntudatos magyarság jelent. Ha azt a keretet fogadjuk el, amelyet a fiatalok állítottak fel ebben a vitában, a „falukutató” Illyés Gyulának az „urbánus” Cs. Szabó László lehetne az ellenfele. Ez azonban hasonló, — talán mégis célratörőbb—keresgélés után ugyanoda jut el, ahová Illyés Gyula. „Latin Európá”-ról írt tanulmányán (Apolló) meglátszik a nagy nyugateurópai körutazás: óriási műveltségi anyagot hoz magával. A klasszikus vonásokat tartja a latin szellem legértékesebb tulajdonságainak: „Az örök klasszicizmus az irodalomban tulajdonképpen egy latin naturalizmus, mediterrán természethűség; a kipróbált szorgalom és mérték-tartás stíláriss visszfénye ..., Természetes. és ,észszerű’ a latin irodalmakban iker dicséret, a legnagyobb. Légy természetes! — szabja a művészet elé a latin érzék, de ez a zsarnok mintakép az emberileg átformált természet. Ami egyszer bevált roppant arányban s a legnehezebb anyaggal: a Földdel, még inkább sikerül a művészet bensőséges keretei közt s nemesebb anyagával. A klasszicizmus sose menekül a légüres, mesterkélts udvarokba, ez a romantika dajkameséje. Már csak azért sem menekülhet, mert az udvar roppant huzatos, valódi szél zörget a palota ablakon. Tasso, Guarini, Calderon,

Malherbe, Molière hallgatói szenvedélyes, szélmarta vadászok, lóhátról szeretik a természetet, nem szájjal. Mikor a latin klasszicizmus azt ajánlja, hogy légy természetes, egy ismerős, valódi természetre gondol. Légy olyan, mint egy dordogne-i szőlőoldal, egy umbriai olajfaliget vagy egy rivierai fűvészkert.“

Szokása szerint könnyedén ontja az adatokat az élet minden területéről. Legkedvesebb meglepetése azonban utolsó fejezete. Megkeresi a magyar szellem latinus vonásait. Az ötletek és adatok ugyanolyan bőségesen áradnak, de itt meglepőbb lesz az új világitás, mert ismerős a táj, ahol vezet bennünket. Miután végigvágat az egész magyar történelmen, az utolsó fordulatot így magyarázza a magyar zene kialakulásához fűzve: „Mint a kiegyezéskor Bécsből és Berlinből áthömpölygő ál-magyar művészet, a történelmi festészet és szobrászat, a zene is elidegenedett, idegen hallás igájába tört. Liszt öröksége éppen olyan veszélyben forgott, mint a népi klasszicizmus. Míg azonban Ady nemzedékével egy urbánus magyar költészet emelkedett Petőfi és Arany népi költészetéig, az európai Liszt igazi folytatói éppen a népzenebe való leszállással szabadultak meg a romlástól és idegenségtől. Amazok magasabbra, ezek mélyebbre szállással mentették meg a klasszicizmust. Bartók és Kodály művészetében az ősi magyar hangsor támadt fel a magyar hallásba hatoló germán ellen.“

Amennyire szomorú a különleges magyar gondok hiánya a most felépő fiatalok világában, annyira örvendetes, hogy földrajzi, társadalmi és szellemi irányok olyan különbségei, amelyeneket Illyés Gyula, Keresztúry Dezső és Gs. Szabó László neve jelent, a gond vállalásában elmosódnak és egymásra találnak. Annál örvendesebb ez a tény, mert eltekintve a mostani helyzettől, amely kétszeresen sürgőssé teszi a magyar öntudat megerősödését, irodalmi életünk belső törvényszerűségei ilyenforma fejlődést kívánnak. A kiegyezés óta, de még inkább a háború előtti évtizedekben a különböző idegen kultúrák igen nagy mértékben áramlottak hozzánk. Ahogyan Besse-nyei és Kazinczy korának erős nyugati hatását lassanként a belülről táplálkozó nemzeti klasszicizmus váltotta föl, most is az emésztés korszakának kell következnie, most is magunkévá kell tennünk a sok újdonságot. Ha pedig befelé fordulunk, magunkba nézünk, klasszikusok leszünk, őszinte öröme a szemlélőnek, hogy ez a szemlélet mind több olyan írásműben jelentkezik, amely egymástól függetlenül keletkezett.

FÁBIÁN ISTVÁN

## SIGTUNA

**A**NÉPI MŰVELŐDÉS KÉRDÉSE és a kérdés megoldásának a feladata súlyosan nehezedik az egyes országok kormányára. A szellemi kultúrának a „demokratizálása“ ma már nagy korszükséglet, mely kielégítésre vár. A szellemi javak legszélesebbkörű elosztásának kötelessége ma már nem lehet vita tárgya; ez napjaink elengedhetetlen követelménye, melyet elsősorban a nép, de azontúl az ország érdekében is meg kell valósítani. A kérdés itt csupán az lehet, hogyan oldható meg ez a korszerű szükséglet. A munkanélküliség megszüntetésére, az elhelyezkedés nagyobb lehetőségének biztosítására, továbbá a gazdasági eredmények javítására irányuló törekvések, a népi tömegek életének öntudatosítása és a nemzeti életközösségbe bekapcsolása mind megannyi ösztönző motívum arra vonat-

kozólag, hogy lépések történjenek a kormányzat részéről egy szélesebb körű és magasabb fokú népi művelődés lehetőségeit biztosító intézményes oktatás megteremtésére. Ez az egyik igen fontos lépés abban a nemzeti szellemű reformmunkában, melyet a falusi nép. de ezzel együtt az egész magyarság érdeke megkíván..

Hazánkban ennek a fontos kérdésnek megoldására komoly törekvések ezideig nem történtek; az úgynevezett „átképző tanfolyamok“ próbálják a mutatkozó hiányt pótolni, bár ez végleges megoldás nem lehet, mert hiszen ezek a tanfolyamok nem a nép számára vannak, hanem az elhelyezkedés nagyobb lehetősége szempontjából a klasszikus műveltséget vannak hivatva megfelelő, másirányú képzettséggel kiegészíteni. A népi művelődés kérdése fokép akkor mutatkozik meg teljes komolyságában, ha meggondoljuk, hogy több országban ez a kérdés többé-kevésbé már meg van oldva és ha ismerjük a kérdés megoldásával elért erkölcsi, gazdasági és egyéb nemzeti szempontból fontos eredményeket. Még fontossabbá és sürgetőbbé válik a kérdés megoldása, ha tudjuk, hogy közvetlen szomszédunkban egy óriási birodalom óriási erőfeszítéseket tesz, hogy a falusi, népi elemet, mely a nemzet erőforrását jelenti, anyagi és szellemi téren magasabb fokra emelje és a nemzet testének egyik legfontosabb és legéleterősebb szervévé tegye. Halogatásra nem sok idő van: az ország egyes vidékein már is igen veszedelmes összehasonlításokat tesznek a hazai és a szomszédos birodalom területén lévő helyzet közt, természetesen az itthoni állapotok elmarasztalásával.

Mivel hazánkban a magasabb fokú népi művelődés kérdése intézményesen megoldásra még nem talált, azért a magyar helyzet megoldásának szempontjából is hasznosnak ígérkezik, ha néhány külföldi országban megvizsgáljuk azokat a módokat és berendezéseket, melyek a szélesebb körű és magasabb fokú népi művelődést intézményesen biztosítják, hogy eme kis vizsgálódás nyomán azt, ami a megoldásban hasznosnak és a magyar viszonyok szerint is megvalósíthatónak látszik, ismeretessé tegyünk. Két olyan államot veszünk vizsgálat alá, mely ezt a kérdést már hosszú évek óta megoldotta és ahol az elért erkölcsi és anyagi sikerek mutatják, hogy a gondolat helyes volt.

DÁNIÁBAN a Népi Egyetemek a vidéken alakultak ki és elsősorban a gazdalfjúság számára nyíltak meg; jelenleg a falusi fiatalságnak több, mint fele átmegy ezeken az iskolákon. A dán parasztság magas színvonalát jóformán teljesen ezeknek az iskoláknak köszönheti. Csak egyetlen jelenséget említünk fel ezzel kapcsolatban: a föld minél eredményesebb kihasználását célzó gazdasági, termelési eljárás módok ismerete, melynek révén a dán parasztság termésátlaga silányabb földje ellenére is annyira felülmúlja a hazai parasztság termésátlagát, igen nagy részben ezekben az iskolákban szerzett ismeretek eredménye.

Az első népi iskola Dániában már 1844-ben megalakult; alapítása a mozgalom megindítója, Grundtvig nevéhez fűződik. Ez az egy személyben tudós, költő és író, aki a dán nemzeti egyházak kiépítésében is olyan fontos szerepet játszott, rendkívüli erős nemzeti érzéssel volt eltelve és ettől az érzéstől ösztönöztenve teremtette meg népi iskoláit, melyek a későbbi és ma fennálló magasabb fokú népi iskoláknak szolgáltak alapul. Iskoláiban nem volt vizsga, oklevelet sem adott ki. — „Célunk — írja egyik legbensőbb munkatársa, Christian Flor — felébreszteni a falusi fiatalságban a szellemi életet, felébreszteni bennük a nemzeti érzést és az egymáshoz tartozás erősebb érzését; a nemzeti történet, a nemzeti nyelv és a nemzeti szokások megszerettetése révén azt akarjuk velük elérni a polgári élet terén, amit vallási élet terén az egyház tesz velük. Ha sikerült elérnünk, hogy fiainkban a nemzeti

érzés és öntudat erősebb lett, ha megkapták és elsajátították azokat az ismereteket, melyek alkalmasakká teszik őket a kezükben lévő kicsike országrész minél nagyobb haszonnal történő megmunkálására, úgy a magunk, mint az ország érdekében, ha sikerült vágyat ébresztenünk bennük a magasabb szellemi ismeretek iránt, ha sikerült beléjük plántálni a földjük iránti minél nagyobb gondoskodást és annak gyümölcsözővé való tételéhez megadtuk nekik a szükséges alapot szellemi téren is, sokkal nagyobb szolgálatot tettünk ezzel mind nekik, mind az államnak, mintha megtanítottuk volna őket sok elvont, néha klasszikusnak nevezett ismeretre, melynek az életben kevés hasznát vehetnék.“ Megkaphatja ezt is az, aki akarja, de csak azután, ha már keresztül ment azokon az ismereteken, melyeket mindegyiküknek ismernie kell.

Ezeknek a népi iskoláknak célja Grundtvig szerint olyan általános ismeretadás, mely minden foglalkozáshoz szükséges. A hallgatók kora tizennyolc évtől huszonötig terjed. Az előadás szóbeli, melyet a tanárok és a növendékek közt lefolyó közvetlen hangú megbeszélések élénkítenek. A tanítás ne legyen ingyenes, de a fizetendő díj alacsony legyen; volnának ösztöndíjas helyek is, de egészen ingyenes hely egy se. A tanítási anyag a polgári jogok és kötelességek ismerete, hadd tudják ezek a fiatalok, mivel tartoznak az államnak és azt is, mit várhatnak az államtól. Nemzeti nevelést kapnak a nemzeti nyelv, irodalom és történet keretében. Ezekhez járulnak olyan ismeretek, melyek a fiúknál a földbirtok minél hasznosabb felhasználását, a leányoknál pedig a háztartás ügyes vezetését célozzák. Ezeket még bizonyos egészségi és szociális ismeretek egészítik ki.

Grundtvig gondolatainak megvalósítása elé sok akadály gördült és valószínűleg nem valósultak volna meg teljes mértékben, ha nem kapott volna segítőtársat egy fiatal tanító, Kristin Kold személyében. Ez a lelkes fiatalember egy kunyhóban nyitja meg iskoláját és házról-házra járva gyűjti össze a falusi fiatalságot, az iskola hallgatóit. Előadásokat tart a falusi fiatalságnak és mivel tud a nyelvükön beszélni, hamar megnyeri a szívüket. Csakhamar úgy beszélnek a parasztok az iskolájáról, mintha az övék lenne.

A jelenleg meglévő magasabb fokú népi iskolák, melyek a fentebb említett próbálkozásokból sarjadtak ki, két csoportra oszlanak: az úgynevezett „Magasabb fokú Népi Iskolák“-ra és az ezeknél alacsonyabb fokú, kisebb méretű, úgynevezett „Kis Iskolák“-ra. Ezek az utóbbiak nem mások, mint Kristin Köld fentebb említett iskolái a kor követelményeinek megfelelően átalakítva és felszerelve. A kétfajta iskolatípus felett van még az askovi „Felső Iskola“. Ez az utóbbi egy valóságos kis iskolaváros: a tanítás, mely itt folyik, tudományosabb színezetű a többi iskoláknál. Az idegen nyelvek és a természettudományok nagyobb helyet kapnak benne. Az első helyen említett Magasabb fokú Népi Iskolák abban különböznek csak egymástól, hogy egyikben ezt a tantárgyat, a másikban amaszt hangsúlyozzák ki inkább: egyikben nagyobb gondot fordítanak a gazdasági kérdések, másikban a szociális kérdések ismeretére, ismét másutt az irodalmi vagy más természetű ismereteken van a hangsúly. Az alapelvek azonban mindenütt ugyanazok.

Az iskoláknak egy érdekes vonása, hogy a tanfolyamok ideje alatt a hallgatók nem végeznek semminemű kézimunkát. Csodálkozhatnánk ezen a gondolaton, de figyelembe kell venni, hogy ezeknek az iskoláknak a hallgatói nagyrészt parasztfiúk és lányok, akik a testi munkát éppen ezért nagyon is jól ismerik és akiknél a tanulmányokhoz szükséges szellemi összeszedettséget a tapasztalatból úgyszólván jól ismert testi munka csak akadályozná.

A tanfolyamok átlag négy hónapig tartanak és ez alatt az idő alatt a hallgatók minden szempontból: nemzeti és vallásos érzés, a jövő munkakör,

életforma szempontjából megfelelő kiképzést nyernek úgy, hogy ezek a Magasabb fokú Népi Iskolák igen nagy népszerűségnek örvendenek a nép körében. Az iskolák ünnepségei — különösen az ősszel szokások — igen nagy közkedveltségben állnak: a falusi fiatalság ismerkedésének, tisztes szórakozásának, örömeinek színhelyei.

Érdekes jelenség az iskolák szervezetében, hogy anyagi alapjukat a nép, elsősorban a dán parasztság nyújtotta, mely egyébként is lehetővé tette ez iskolák kifejlődését. A dán Magasabb fokú Népi Iskolák mindezeideig függetlenek az államtól; nem kapnak állami támogatást, de viszont mentesek minden állami felügyelettől is. Jellemző vonásként említjük meg, hogy ezeknek a dán népi iskoláknak kifejlődésükben főként két igen nagy akadályt kellett leküzdeni: az egyiket a kapitalista liberális szellemiség támasztotta, mely bizalmatlanul nézte ezt a mozgalmat és mindent megtett, hogy Grundtvig eszméi meg ne valósuljanak. A másik nehézséget az úgynevezett „Dán Belső Misszó“ támasztotta, mely túlzásba vitt puritánizmusa, szigorúsága révén ellensége volt ezeknek az iskoláknak, melyek az egészséges, természetes életkedvnek voltak a színhelyei.

AZ ELSŐ SVÉD népi iskolák 1868-ban keletkeztek; szemben a hasonló dán iskolákkal a svéd iskolák 1872-től fogva az állam felügyelete alá jutottak; az állami felügyelet, de ezzel együtt az állami támogatás megvan napjainkig. Az iskolák célja kezdettől fogva az volt, hogy olyan általános műveltséget adjon nemzeti és állampolgári szempontból a fiatalágnak, mely minden ember számára szükséges, bármilyen is a foglalkozása. A svéd iskolák célkitűzésüknél fogva bekapcsolódtak a nemzeti életbe és ezért rögtön az állam felügyelete és irányítása alá kerültek, de ugyanakkor elnyerték az állami támogatást.

A jelenlegi állapotok az 1912-i és 1919-i új törvényeken épülnek fel. Ekkor egy külön hivatalt állítottak fel, melynek célja volt a népi oktatás irányítása. Ez a hivatal többek közt kinevezi az igazgatókat, a főbb tanárokat, rendezi a fizetésüket, felügyel az oktatás anyagára és menetére, ítélt a tanárok és előadók képességeiről és alkalmasságáról.

1928-ban 54 ilyen Magasabbfokú Népi Iskolát támogatott az állam; régebben több közülük úgynevezett „mozgó iskola“ volt. Ma már csak a Lappföldön működő iskola ilyen. Van azonkívül több olyan népi iskola, mely nem részesül állami támogatásban; ezek az egyes kormányzati szervek támogatásától függenek, és azok révén tartják fenn magukat.

Az 1919-i törvény egységes szervezetet adott ezeknek az iskoláknak. A kötelező tantárgyak az első évfolyamban: a svéd nyelv és irodalom, történelem, szociológia, földrajz, számtan, természettudományok különös tekintettel a gazdasági, termelési eljárásokra, egészségügy, lányoknak még háztartásvezetés.

A felnőttek számára télen külön tanfolyamok nyílnak meg, melyeknek időtartama átlag 20 hét. Nyáron rövidebb 12—15 hetes tanfolyamok vannak főképp nők számára. A népi iskolák felsőbb évfolyamaiban az oktatás köre egyre bővül és tudományosabb színezetű lesz; bekerülnek az idegen nyelvek és a művészetek is.

A Magasabbfokú Népi Iskolák Svédországban is, miként Dániában, a paraszti lét számára nyíltak meg, de igen rövid időn belül olyan népszerűek lettek, hogy meg kellett nyitni a kapuit a munkásosztály fiai előtt is. Jelenleg is ezek a népi iskolák szoros együttműködésben vannak a Svéd Munkásoktatási Tanáccsal.

Hogy fogalmunk legyen ezeknek a népi iskoláknak a látogatottságáról, megemlítjük, hogy az 1928—29-es tanévben 3662 hallgatójuk közül 60%

tizenhét és huszonegy év közötti fiatal paraszt ifjú volt. Az állami támogatás jelentős összeget tesz ki: az említett iskolaévben pl. több mint 900.000 svéd koronát kaptak az államtól, mihez még hozzá kell számítani az ösztöndíjas helyek biztosítását jelentő 200.000 svéd koronát.

A svéd népi iskolákról szólva külön meg kell emlékeznünk a híres svéd intézményről: a Sigtunáról. A Sigtuna alapítását tekintve más természetű, mint az említett magasabbfokú népi *iskolák*; ez a maga nemében az egész világon egyedülálló intézet egy óriási pénzügyi támogatás révén jött létre. A reformáció 400 éves évfordulója alkalmával gyűjtést indítottak az egész világon és a gyűjtés eredményét: 350.000 svéd koronát felajánlották egy alapítvány céljaira Söderblom érseknek. Ez az említett összeg szolgált alapul a Sigtuna kifejlődéséhez; a Sigtuna felépítésére az első munkálatokat már előzőleg 1915-ben megkezdték. Ma a Sigtuna már valóságos kis város Stockholm mellett; a név már fogalommmá lett, a köztudatban a „keresztény humanizmus“ kifejezőjévé vált.

A Sigtuna tehát eredetében különbözik abban is a többi népi iskolától, hogy egy vallásos mozgalom eredményeként jött létre, továbbá egyebek közt abban is, hogy a vallásos életnek és nevelésnek ma is nagyobb tér nyílik itt, mint a többi iskolákban. Egyébként a Sigtuna keretében is működik egy Magasabbfokú Népi Iskola, mely szervezetére és tanítására nézve olyan, mint a többi ilyen célzatú iskolák; azonban igazi tűzhelye lévén a keresztény elveknek, ennek az iskolának az élete színesebb, bensőségesebb, mint a többieké. A falusi, a munkás és a műveltebb osztályok fiai közti barátság szellemének kialakítására igen nagy gondot fordít ez az intézmény. Nagy népszerűségnek örvendenek ennek az iskolának a nemzeti szokások megőrzésén alapuló ünnepei; a barátság szellemének a szimbolizálására az intézmény legfőbb ünnepén, a Sigtuna Ring-be (Barátok Egyesülete) való felvételkor a Sigtuna hallgatói egy gyűrűt kapnak, melybe egy rózsa, egy szív és kereszt van bevésvé. A gyűrű maga a barátságot jelenti, a rózsa a szabad természet gyönyörű világát, ahol ezeknek a jobbára falusi fiataloknak élete lezajlik, a szív az emberiség történetének világát, a kereszt pedig a keresztény erkölcsöket jelenti.

A Sigtuna kebelében működő népi iskola volt és tényleges hallgatóinak egyesülete rendkívül hasznos és tevékeny munkát fejt ki. Nemrégiben építettek két új házat gyönyörű falusi stílusban: egyet a Sigtuna fiú-, egyet pedig lányhallgatói részére. Itt helyezik el azokat a régi növendékeket is, akik itt a Sigtunában akarják eltölteni a vakációjukat. Számos alapítványt tettek ösztöndíjas és ingyenes helyek létesítésére; segítőpénztárt szerveztek a jelenlegi és a már végzett hallgatók szolgálatára. Végül az egyesület határolt ad ki, melynek célja a Sigtuna szellemét terjeszteni.

Természetesen ez a Magasabbfokú Népi Iskola csak egy azok közül, melyek a Sigtuna kebelében működnek. Van ott aztán egy két tagozattal bíró nagyméretű líceum; az egyik tagozatban a klasszikus műveltséget szolgáló ismereteket tanítják, a másik pedig az újabb, modernebb tudományokat szolgálja és terjeszti. Vannak azután teológiai és más egyéb fokozatok és karok, ezek azonban nem tartoznak a népi művelődést szolgáló intézmények közé. Viszont megemlíthetjük azokat a vitákat, gyűléseket és azok keretében elhangzó előadásokat, melyek a Magasabbfokú Népi Iskola hallgatói, továbbá a munkások és a Sigtuna többi karának fiatal egyetemistái között folynak le. Ezeknek az összejöveteleknek a célja összekapcsolni a különböző társadalmi osztályokhoz tartozó ifjakat. A köztük lezajló társadalmi, gazdasági, szociális viták nagy népszerűségnek örvendenek. Az is többször megemlítendő, hogy a mindenünnen összeseregülő munkások közt képzett kommunista agitátorok jelentek meg és heves vitákba szálltak a Sigtuna hallgatóival.

Nagy helyet foglal el a Sigtuna munkájában a sport, az egészség, a test gondozása. Ennek az intézménynek a jelentősége egyébként egyre növekszik és külföldről is egyre nagyobb érdeklődés nyilvánul meg iránta. Legutóbb is egy tágas fogadóházat kellett építeni azok számára, akik a Sigtuna szervezetét és munkáját jönnek tanulmányozni.

MILYEN TANULSÁGOT vonhatunk le most már e külföldi kezdeményezésekből, eredményekből? A célt tekintve, miről is lenne szó a magyar élet szempontjából? Egy nemzetibb és közösségi szellemtől jobban áthatott, a sajátos magyar vonásokat jobban magán viselő, keresztény erkölcsű, szellemi, gazdasági és szociális téren kissé jobban megalapozott, nemzeti kötelességeit ismerő, saját munkáserejének gyümölcsöző felhasználási módjait, önerejének értékét ismerő falusi fiatalság kineveléséről. Az életkedvet kellene visszaadni, a saját erejükben és munkájukban való törhetetlen bizalmat kellene felfrissíteni ezekben a falusi fiatalokban, mert ezek azok az értékes vonások, melyeket a rossz gazdasági és szellemi viszonyaik kialvással, megfojtással fenyegetnek bennük. És csak fogalmunk sem lehet arról, hogy igen gyakran nemzeti szempontból is milyen értékes vonások, milyen értékes faji tulajdonságok lobbannak ki végleg ezekben az igen sokszor elfásult fiatalokban.

Nemrégiben jelent meg Magyarország egyik legkiválóbb és legmélyebben látó vezérférfiának tollából egy tanulmány és abban olyan találóan fejtegette, hogy a magyarságnak sok értékes faji vonása mellett egyik kevésbé értékes, de sajnos, meglévő tulajdonsága a letörtség, a sajátmagában, erejében való csekély bizalom. Különösen a mai magyarságnak és ott is főképp a falusi magyarságnak egyik olyan ijesztő vonásává lett az életkedvnek, az életerőnek és főképp ami ezeket élteti, a saját és a nemzet erejében, tehetségében való bizalomnak a kialvása. Sok mindent lehetne e jelenség magyarázatára felhozni, de ez a tényen nem változtatna. Itt most ennek a jelenségnek az eltüntetése a feladat annál is inkább, mert napjainkban annyira szeretik az egyes népfii jókat, nemzeteket kiöregedett, elfásult és ennek ellentétéképpen fiatal, életerőtől duzzadó népekre, fajokra felosztani és olyan hamar kimondják egy-egy nemzetre — különösen ha még valami kis ellenszenv vagy más ok is közrejátszik — a kemény ítéletet: beteg nemzet...

Mi lenne tehát a teendő? Felébreszteni a falusi fiatalságban — mely, mint az elmúlt hónapok is ismételten megmutatták, mégis csak a nemzet bizalmának az alapja a fenyegető veszély idején — a sajátos faji és nemzeti vonásokban rejlő képességeket, felébreszteni benne a magasabb szellemi érdeklődést, a gazdasági, nemzeti kérdések ismerete utáni vágyat, életkedvet, frissiséget visszaadni neki, hozzászoktatni ahhoz, hogy a saját kezdeményezéséből, eredeti indítás nyomán is tud sikert elérni, hogy nem kell mindig kívülről jött nekilendítésre várnia.

Milyenek lehetnének a megoldási módok? Kétségtelen, nem lenne elég csak tanfolyamokat nyitni, — úgy tudjuk legújabbban ilyennel próbálkoznak az ősi sárospataki kollégiumban — ahol a falusi fiatalok a kötelező iskolai oktatás után kiegészítésképpen megtanulhatnak a nemzeti és gazdasági szempontból egyaránt fontos és szükséges ismereteket; ez volna az egyik cél, de ez magában még nem volna elég. Szükséges volna az, hogy ezt az egész szellemi munkát sajátos magyar nemzeti és közösségi érzéstől átjárt, a magyarság életerejét sugárzó, a nemzeti szokásokat és erkölcsöket őriző, az önfeláldozó magyar hadi szellemtől áthatott légkör itassa át olyan módon, hogy a falusi fiatalságot nevelő magasabbfokú iskolák szellemiség szempontjából a sajátos magyar nemzeti és erkölcsi alapokon nyugodjanak.

Tehát olyan nevelési-tűzhelyeket kellene felállítani, melyek a 18—25 esztendőes falusi fiatalság magasabbfokú szellemi képzését nemzeti és gazda-

sági szempontból elvégeznék. Ezek az élet mostohaasága folytán elkedvetlenedett és elfárasztott falusi fiatalok itt visszakapnák ismét élet- és munkakedvüket, ösztönzést nyernének a szellemi dolgok iránti érdeklődésre, fogalmat kapnának a gazdasági és szociális kérdések lényegéről, indítást vinnének magukkal az önálló, kezdeményező munkára; végül a nemzeti érzés szempontjából megkapnák itt az ő „nemzeti abc”-jüket, melynek ismerete alkalmassá tenné őket arra, hogy minden helyzetben nyugodtan támaszkodhassék rájuk a nemzet. Az ilyen nemzeti érzést ápoló nevelés fontosságát különösen a korviszonyokat tekintve — mikor a falusi, népi tömegek állásfoglalása az egész nemzet életére is döntő hatással lehet — eléggé hangoztatni nem is iáit.

Világos, hogy többféle megoldási mód is kínálkozik; a külföldi példák és eredmények láttára arra lehetne gondolni, hogy elsősorban vidéken kellene felállítani ilyen magasabbfokú népi iskolákat; azért hangoztatjuk azt, hogy vidéken, mert ez egyrészt már maga is bátorítás lenne a falusi fiatalság számára. Másrészt pedig ha a falusi fiatalság egyidőre el is kerül a városba, mindig legyen kedve ez iskolák hatása alatt visszatérni a vidékre. Magától értetődik, hogy teljes élet- és munkaközösségnek kellene megvalósulnia ezekben az iskolákban a tanfolyamok ideje alatt. Ez a gondolat azután bizonyos mértékben megszabná már az oktatás módszerét, menetét is. Az oktatásban kiindulási pontul — bármilyen legyen is a tanfolyam ideje alatt elvégzendő anyag minősége — mindig a hallgatók konkrét állapotát, képességeit kellene figyelembe venni, vagyis azokat a feltételeket, azt a légkört, melyet ezeknek a fidusi fiataloknak a sajátos élete hoz magával és amelyeknek figyelembevételével hathatós módon lehetne belevonni magukat a hallgatókat is abba a munkába, melynek célja saját maguknak belső felszabadítása, magasabbra emelése. Olyan hasznosnak és szükségesnek ígérkező munka, melynek megvalósítása elől bármilyen nehézségek legyenek is útjában, csupán nemzeti érdeke miatt sem szabad tovább elzárkózni.

TERESCSÉN FERENC

## MAGYAR ZENEÉLET

**A** POLITIKAI ZŰRZAVAROK állandó forgatagában a kulturáliskérdések iránti érdeklődésnek, a tiszta szellemi problémák feszegetésének a lenéző sajnálkozás a jutalma. Mindenütt a ma annyira magasra értékelt és az anyagira korlátozott „Élet”-hez tapad az emberiség, a megfoghatatlan szellemit felejtve. Joggal kérdezhajjuk, hogy az ilyen korban, mint a mienk, amely nagyszerű technikai vívmányait legelsősorban a minél biztosabban és tömegesebben gyilkoló harci eszközök gyártására használja, mi keresni valója van a zenének? Mit jelenthet a benső világ, a tudatalatti titokzatos lélek legnagyobb művészete ennek a kornak, amely csak kifelé él, amely fülhasogató, lármás gépszömyetegeinek száguldásában csak önmagát akarja elkábítani, saját benső ürességét, nagy lelki veszteségeit eltakarni.

A technikai tökéletesedés és szellem természetsszerűleg maga után vonta a zenében is az érzéki, anyagi és virtuóz elemek túlsúlyát. A rádió és a grammofón a zenei élvezetek valóságos vízözönét zúdítja ráánk, de tisztán zenei szempontból ezek az élvezetek igen kétes értékűek. A zenéből

elvész minden ihletett, ünnepies, benső jelleg: a mindennapi élet állandó kísérője lesz. A kulturátlan fülű tömegnek a minél erősebben harsogó hangszóró inkább csak lármaszükséglet, a zene tisztán érzéki felfogása, amely nem egyéb mint sport, a fülek gimnasztikája, az autótülök, a gépek lármájának „zenei“ betetőzése. Természetes, hogy az ilyen zenehallgatásnak semmiféle nevelő értéke nincs, mert nélkülözi a belemélyedést, a formai és tartalmi megértést, a szellemi értékek felfogását. A tömegnek csak a szórakoztató zene kell, mert csak az ilyen fajta zene az, amihez semmi különösebb értés nem kell, aminek a tartalmát senki Sem keresi, s aminek az emberi szervezethez közvetlenül kapcsolódó vitális hatása áll az előtérben.

Ez a szellem a zenészek gondolkodását is nagyrésztben az átlaghoz, a mindennapi élethez idomítja. Az állandó, maradandó értékekre ma kevesen törnek. A mai gazdasági szempontok előtt a halhatatlanság értelmetlen. Vájjon az idealisták közül hányan érték el életükben álmaik beteljesülését? — kérdi ez a szempont— mennyi fáradságuk, munkájuk volt hiábavaló, milyen kevés érte meg teljes érvényesülését! Eszerint célszerűen kell cselekedni, mert a célszerűség aktualitást, az aktualitás forgalmat jelent. Ügy kell festeni vagy komponálni, hogy kiállítsák vagy előadhassák. A felületeseké, a gyorskezüeké, a gyorszeműeké a világ, akik hamar felfogják a piac állását és legfőbb képviselői annak a szellemnek, amely a legkomolyabb eszmékben is csak az önérvényesítés eszközét látja.

Nagy tárgyilagosság él ezekben a zenészekben mind a külvilággal, mind a mesterségükkel szemben. A zeneszerzés számukra olyan mindennapi foglalkozás, mint a cipésznek a cipő készítése, vagy bármilyen kézművesség. Ahhoz azonban hivatottság és gyakorlás kell, hogy az ember jó cipész, jó kézműves, jó muzsikus lehessen. A ma zenésze tehát mint művészetének technikusa, kézművese akar feltűnni, a legfőbb értéket az anyag helyes alkalmazásában látja, a fősúlyt a mű tiszta zenei szövetére, az alapos, becsületos szakmunkára veti.

Ilyen körülmények között az általános zeneélet mai helyzete igen vigasztalannak látszik. Két nehéz probléma vár itt megoldásra. Egyrészt milyen eszközökkel lehetne az átlagembert visszavezetni a komoly zenéhez? Ennek az embernek kulturális szükséglete a létért folytatott nehéz küzdelemben csak a teljesen fáradság nélkül felvehető, lehetőleg erősen szemléletes jellegű elemekre szorítkozik. Ez az ember gyárakból, üzletekből, hivatalokból jön, fényreklám, közlekedési jel, benzinköd, ezer rikító érzéki benyomás idegesíti s szíve elsősorban sportrekorderekéért rajong. Milyen eszközökkel lehetne ezt az elgépiesedett zenei életet újra lélekkel megtölteni?

A másik probléma: hogyan lehetne az új zenét, a mai zeneszerzők értékes alkotásait közelebb hozni a tömegekhez, közkinccsé tenni? Hiszen ha az új zene túlnyomóan csak formai problémák megoldásán fáradozik, szakismeret nélkül meg nem közelíthető.

Ezekben a problémákban eddig legteljesebben az új magyar zene nyújt útmutatást. Itt láthatjuk a legmeggyőzőbb példát arra nézve, mikép lehet a zene teljesen korszerű, új, eredeti és úttörő, az eddig elért technikai vívmányoknak nemcsak fölényes ura, hanem továbbfejlesztője és emellett hogyan mutathat fel ellensúlyozó erőket részint a lélektelen régi zongorakultúrával, részint a felületes, hozzá nem értő közönnyel szemben. Két nagy név, Bartók és Kodály neve tűnik itt szemünkbe, mint kormányzó szellemei és kiinduló pontjai annak a folyton erősödő nagy zenei reformmozgalomnak, amely egyetlen varázsígével oldotta meg a mai zene legnehezebb problémáját: a társadalom meghódítását. Ez a varázsige a

nemzeti koncentráció eszménye, az új magyar műzenének és a belőle kifarjadó új magyar zenekultúrának egy reális eszményhez, a nemzeti közösséghez, mint összefogó erőhöz kapcsolódása. A modem zene neoklasszikus törekvése csak vágy volt az igazi klasszicitás kiegyensúlyozott harmóniája után: igazi beteljesedésről nem beszélhetünk. A szétszakított modem lélek a klasszikus harmóniát csak mint elérhetetlen álmot kergeti, tehát legalább a külső formában és a tudatos észfegyelemben keresi kényszerű támaszát. Egy viharos romantikus korszak után szükség volt arra, hogy az ember elforduljon a mámoros, üres gesztusoktól, hogy lehiggadva alávesse magát egy tárgyias szemlélet fegyelmének, de csak ott emelkedett igazi élő értékűvé, ahol olyan élmény-háttere volt, mint az új magyar zenének: a népi közösség. Ennek a szárnyán emelkedett Bartók és Kodály művészete világhírnévre, amelynek ma már mindketten a zenitjén járnak.

Bartók Béla zenéje iskolát teremtett Európában: erős egyénisége, zseniális úttörése számos idegen komponista eszményképe. Egy-egy új művének bemutatása a nemzetközi zenei élet legnagyobb eseményei közé tartozik, amelyről a legelső külföldi zenekritikusok írnak hasábos beszámolókat. Így került külföldi nagy sikere után nálunk is bemutatásra az idén két zongorára és hét ütőhangszerre írt szonátája, ahol Bartók ismét mint fáradhatatlan útmutató, új értékeket, szépségeket kutató tűnik fel. Új hangszínek, új hangzások új kombinációja itt a legfőbb probléma. Az európaiak eddig ugyanis az ütőhangszerben csak a láрма, a zörejt, a dinamikus fokozások eszközét látták. Ma, ősi népzeneiből tanulják meg ezeknek a hangszereknek finomabb zenei kiaknázását. Bartók művében ez a törekvés nemcsak ritmikai és dinamikai szempontból jelent gazdagabb árnyalatokat, hanem csodálatosan finom színekben is. A zongora a modem felfogásban egyszerű ütőhangszer, amely elveszti éneklő hangszerként való szerepeltetését, visszatér eredeti legsajátosabb lényegéhez, amely ezt a hangszer részint a zene dinamikus-ritmikus elemeinek, akkordoknak, részint a pedáltechnikával lágyan elmosódó pasztellszíneknek érvényesítésére alkalmassá teszi. Hogy lehet ezeket a lényegbeli tulajdonságokat a különféle dobokból, réztányérból, gongból és xylophonból álló ütőhangszerekhez hozzásimítani s ezt az egészen eredeti új hangszeregyüttest az örök emberi lélek kifejező eszközévé tenni, ezeket érezzük ki Bartók új művéből. Ahogy a két zongora a többi hangszerrel a ritmusok és színek új kombinációjának síkján összeolvad s egymással szembe áll, a hangérezésnek s ezzel együtt a benső világnak olyan kifinomodásáról, átszellemítéséről tesznek tanúbizonyosságot, amely korunk zenéjében pártját ritkítja. Csodálatos hangviziók tűnnek fel előttünk, amelyek önkénytelenül eszünkbe juttatják azoknak a régi mestereknek tiszta áhítatát, akik a zenében egy magasabbrendű világ megnyilatkozását látták, amelyhez a halandó ember csak alázattal közeledhet, hogy csodás titkaiból valamit elleshessen. Ilyen esetben a modem zene elvei elvesztik érvényüket, hiszen ezek a neoklasszicizmus személytelenségéből, észkonstrukcióból erednek. Az új formák egy mindent egyéni színezetűvé varázsló nagy lélek kohójában, a magyar népzene kiapadhatatlan erőiben felfrissülve sajátos intenzitást és ragyogást nyernek.

Bartók invenciójának tiszta zeneisége és kamarastílusa kifinomult zenei kultúrát követel a hallgatótól, a zene szellemibb felfogását az erősen érzéki hatású nagy zenekarokkal szemben. De ami a legfontosabb: magyarább lelket is követel. S ebből a szempontból, a mai ifjúság, a Kodály-gyermekkorosok boldog kis iskolásai óriási fölényben vannak a régi ideológiában felnőtt nemzedékkel szemben. Ezek a gyermekkarok mind megannyi híd a népzene és a műzene, a falu és a város között és a jövő újra egyéges, fajiságában erős és öntudatos magyar zenekultúrájához vezetnek.

Ezt az építő munkát szolgálja Kodály minden alkotása: mint zeneszerző, mint író, mint tudós, mint karmester, mint nagyvonalú kultúrpolitikus, mint zseniális nemzetnevelő és pedagógus. Egy nagy emberi és művészi egyéniség, aki olyan tömörre gyúrta érzéseit, gondolatait, elveit, egész életét, hogy abból egy parányi sem juthat olyasmire, ami közvetve vagy közvetlenül ne szolgálná nagy életcélját: a zenén keresztül magyarabbá tenni a nemzet szellemi életét. Minden év egy újabb lépés előre. A folyton szaporodó szebbnél szebb gyermekkarok után most már idejét látja, hogy zenei anyanyelvünket gyökeréig megismertesse a fiatalsággal. Az ősi magyar ötfokú skála alapján megírja a „Bicinia Hungarica“ c. énekgyakorlatait, amely részint bevezetőül szolgál a kétszólamú éneklésbe, részint a szolmizálás útját igyekezik egyengetni. Ez a módszer — a do, re, mi stb. szótagok alkalmazása bármely hangsor-fok jelölésére — a legkitűnőbb, Angliában már régen kipróbált eszköz a karénekkultúra népszerűsítésére. S így kerül majd sor — a kisedővóktól a legmagasabb fokig — az új iskolai énekestankönyv megalkotására.

Emellett a folytonos lázas munka mellett másodrendű fontosságúnak tűnnek fel bizonyára Kodály előtt világsikereinek újabb állomásai: a Psalmus Hungaricus legújabb hódítása Párizsban, Athénben, míg a Te Deum, a Székelyfonó, a Jézus és a kufárok Nápolytól Oslóig hirdették az idén a magyar teremtő géniusz erejét. De az igazi hódítás mindig az, amikor vidéki magyar kisvárosok szerény eszközeikkel, de annál nagyobb lelkesedéssel vállalkoznak művei előadására. S ez az előadás mindenkor szorosán kapcsolódik a Kodály-karok nyomában fakadó magasabb színvonalú kóruskultúrához. Akik Kodály műveit éneklik, azoknak műsorán csakis a nyugati klasszikusok vokális remekművei szerepelhetnek, mint ugyanannak az emelkedett szellemnek és stílustisztaságnak termékei. Kecskemét, Kodály szülővárosa volt az első, ahol ezen a téren egy lelkes tehetséges tanítvány, Vásárhelyi Zoltán majdnem a semmiből megeremtett énekkarával bámulatos eredményeket tudott felmutatni. Hogy ezeknek a vidéki énekkaroknak vezetői emberfeletti munkát végeznek a közöny, a tespedés, a tudatlanság, kicsinyes gáncsoskodás igazi vidéki betegségekivel szemben, hogy sokan belefáradnak ebbe a munkába, már hozzátartozik egy nagy ügyért folytatott küzdelemhez. Egyszerre, a legkevésbé remélt helyeken tűnik fel egy-egy új pótlás, kitűnő karvezető tehetség, Kodály hatalmas zenei reformmozgalmának immár az egész országot behálózó legfőbb erőssége. Az „Éneklő Ifjúság“ hangversenyei ezeknek a fáradhatatlan lelkes vezetőknek a munkáján keresztül hódítják meg egymásután a vidéket is s már Erdélyben, Kolozsvár, Marosvásárhely, Csíkszereda iskolai énekkaraiban is gyönyörű visszhangra találnak.

Ennek a mozgalomnak hivatalos szócsövei a „Magyar Kórus“, a „Magyar Dal“ és az „Énekszó“ c. folyóiratok, mint az új énekkartató generáció legfőbb buzdítói, segítői és tanácsadói. A „Magyar Kórus“ magas színvonalú kiadványai a tisztító munka mellett a nemzeti szellemben ugyancsak megújított magyar katolikus egyházi zeneművészet terjesztői. Ma már nincs a zenekultúrának egyetlen területe sem, amelyet ez a magyarosító, céltudatos, kitűnően megszervezett mozgalom figyelmen kívül hagyana. Közöny, támadások, nyílt vagy burkolt ellenségek csak még jobban erősítik és szaporítják híveit. Ezek a hívek már minden téren édes zenei anyanyelvünket tanulják és a színmagyar dallamokkal együtt szívják magukba a magyar nyelv zenei törvényeinek ismeretét. Ezek mutatják meg, hogy miképp lehet a népzene megismerésének segítségével érzésben, gondolkodásban, beszédben, egész lélekben és szellemben magyarabbá válni, s ezt a magyarságot öntudatosan és büszkén, minden idegenmajmoló „elő-

kelősséggel“ szemben a legmagasabbra értékelni. S emellett mivel lehetne hathatósabban a zsákutcába jutott elgépiesedett zenekultúrát visszavezetni az igazi produktív, élő zenei tevékenységhez, mint a hosszabb szakképzést nem kívánó, legtermészetesebb és legközvetlenebb zenéléssel: a lelkeket összeforrasztó karénekléssel?

A fővárosi iskolák közül — a mostoha tanterv ellenére is — alig van már olyan, amely meg ne hódolt volna ennek az új, nemzeti szellemű karéneklésnek. A felnőttek dalárdái lassúbb tempóban, de követik a jó példát. A régi „Liedertafel“-stílus, — amelybe beletörhetett a magyar ember nyelve — lassan vízőzönelőtti színben kezd feltűnni, s ma már el sem képzelhető olyan országos dalosverseny, ahol a legkülönbélebb vidékekről összesereglett dalárdák ezt az átértékelési folyamatot műsorukkal ne bizonyítanák. És müyen elégtétel a mozgalom vezetői számára, mikor falusi kórusok jóízű falusi nyelvükkel sajátos zamatos ízt és színt visznek bele a népdalfeldolgozásokba, ilyen módon adva vissza a városnak azt, amit a falutól kapott.

Még sok a tennivaló. Ma még mindig nem beszélhetünk igazi általános zenekultúráról Magyarországon. De lehetetlennek látszik, hogy a máris hatalmas tömegeket megmozgató, rövid két évtized alatt szinte csodaszamba menő lendületet vett mozgalomnak az eddig még bevehetetlennek látszó legfontosabb várák, mint a középiskolák, sokáig ellenálljanak.<sup>1</sup> Ott, ahol már a legkülönbélebb munkásdalegyetek is fellépnek a porondra, hogy Bartók—Kodály-hangversenyeket rendezzenek és a munkásokból álló közönség lelkesen ünnepli a nagy magyar mestereket, ott a középosztály, a nemzet szellemi életének legértékesebb rétege, előbb vagy utóbb, de el kell hogy vállalja e téren is a vezérszerepet. Ma ez még csak ígéret és reménység.

Nagy nyugati kultúmemzetek, éppen mert nem tudnak felmutatni ma nagy művészegyéniségeket, az általános zenekultúra fontosságát hangsúlyozzák az egyéni produkciókkal szemben. Minden nemzet abban az arányban tud ma az új európai zeneművészet és kultúra gazdagításához hozzájárulni, amilyen arányban egyetemes értéké tudja emelni nemzeti szellemben fogant alkotásait, amilyen arányban népi szellemében tudja kimélyíteni általános zenekultúráját. Az első követelményben a legelső között állunk, s a másokra vonatkozóan csak egy lehet a feladatunk. Kövessük a Szellem embereinek szavát, a nemzet igazi vezéreit, akik a folyton változó politikai áramlatok sodrában a nemzeti eszme szolgálatába állított, marandó értékeket termelő kulturális munka példaadói.

PRAHÁCS MARGIT

<sup>1</sup> Erről tanúskodik az az egészséges mozgalom, mely arra törekszik, hogy a „Ballag már a vén diák“ kezdetű, hangjában, ritmusában, szövegében idegen búcsúnóta eltűnjék a magyar diákéletből. Kodály joggal nevezte „szégyennótának“.

*Szerk.*

## KÜLPOLITIKAI SZEMLE

*Az egyetemes válság hangulata. — A távolkeleti helyzet angol, német és orosz viszonylatai. Az angol-japán tárgyalások és Amerika közbelépése. — Az új moszkvai katonai tárgyalások. — A lengyel-angol viszony és a lengyel-francia-angol haderők együttműködése; közeledés Lengyelország és a Szovjet között. — Az angol-német tárgyalások Wohltat és Hudson között; Chamberlain »enyhülést« kereső halogató politikája. — A német és olasz politika érdekazonossága. A tiroli német kérdés megoldása. A szicíliai földreform. Ciano spanyolországi utazása; a spanyol belpolitika fejlődése. — A danzigi helyzet és a német-lengyel viszony. A salzburgi tárgyalások Ciano és Ribbentrop között. — A német-orosz megnemtámadási szerződés.*

**A**JÚLIUS-AUGUSZTUSI külpolitikai időszak egyre viharosabbá és feszültté változik; mintha igazuk lenne azoknak a jóslásoknak és k. feltételezéseknek, melyek azt állították: a természetes betakarításával újabb megpróbáltatások következnek Európára.

A háborús veszedelmet mintha egyelőre az tartaná távol, hogy a kétfelé oszlott Európa egyik csoportja sem meri magára venni a kezdés roppant felelősségét; így hát tovább folyik, egyre nagyobb méretekben, az »idegek háborúja«, melynek főképpen a nemzeti szocialista Németország olyan kitartó és fölényes mestere. A nyugati és a demokratikus fronttal szemben Németország és Olaszország tovább hangoztatják a maguk sérelmeit és meg vannak győződve felőle, hogy a demokráciák nem engedik érvényesülni életjogaikat; ugyanakkor viszont a demokráciák fokozott nyomatókai állítják, hogy ők szívesen vennék, ha Németország és Olaszország békés tárgyalások és kölcsönös megértés alapján visszailleszkednének a népek társaságába, a világforgalomba és világkereskedelembé. Ugyanakkor, mikor a demokráciák ilyképpen kitartanak a kooperáció, a nemzetek egyenjogúsága, kölcsönös szabadsága és az individuum jogainak védelme mellett, a tengelyállamok a maguk új dinamikus céljai és eszményei érdekében mintha tovább mozgatnák és lazítanák a világ eddigi struktúráját, messzire kinyúlván a szűkebb értelemben vett Európa határain túl, egészen Japánig — összefüggésbe hozván a danzigi kérdést Anglia és Amerika kínai helyzetének veszedelmével —, avagy elnyúlnak szálaik Észak- és Dél-Amerikáig is, ahol a kormányzatok erélyes intézkedéseket foganatosítanak a német eredetű politikai eszmékkel és módszerekkel, illetve a fel-feltörő amerikai német népi szándékokkal szemben. A világhelyzet ekképpen úgy alakult, hogy a tengelyállamok dinamizmusa mindinkább fokozódik a diktatúrák ismert törvényszerűségei szerint; ugyanakkor viszont mintha az »idegek háborúja« a demokráciák körében visszajára fordított eredményeket szült volna; a müncheni politikától elfordult, benne csalódott Nyugat-Európa visszanyerte lelki és hatalmi egyensúlyát; az eddigi pacifista törekvésekkel, az enyhülés, az »appeasement« politikájával szemben hatalmas arányokban bontakozik ki a fegyverkezés, melyben a tengelyállamok kétségtelenül soká megelőzték a nyugati államokat. A nyugati demokráciák készen állanak lelkileg és anyagilag az esetleg elkövetkező válság elviselésére, illetve megnyugtató és békét hozó megoldására, bár ugyanakkor újra meg újra kijelentik, hogy nem zárkóznak el a megegyezés, az enyhülés lehetőségei elől; bár úgy érzik, hogy a másik oldalon szándékaik nem találnak kölcsönös méltánylásra. Hatalmas módon nyilatkozott meg a nyugati államok egyetértése a július 14-i ünnepeken: Franciaország és Anglia találkoztak a szabadság és a béke eszményeiért való lelkesültségben s a teljes egyetértés és nyugalom külső jeleként nagy számmal vettek részt angol egységek az önmagához vissza-

talált francia nép örömrivalgása között a nagy forradalom emlékére tartott felvonulásokon. Anglia és Franciaország között teljes a katonai együttműködés, mely főképpen légügyi téren mutatkozik, — éppen ott, ahol eddig uralkodó helyzete volt Német- és Olaszországnak; ehhez az együttműködéshez csatlakozik Lengyelország és mintha sikerült volna idekapcsolni újabban, hosszú tárgyalások után, Oroszországot is; a demokráciák a végsőkig bíztak az egyre rejtélyesebbé váló Oroszországban.

MI KÉSZTETTE OROSZORSZÁGOT a világpolitika mai összefüggései között arra, hogy teljességgel nyilvánvalóvá váljék a nyugati hatalmakkal való közeli kapcsolata? Világos, hogy a távolkeleti kérdésekben Anglia, Amerika és Oroszország érdekei közösek és ez az érdekközösség különösképpen akkor egészen nyilvánvaló, ha ismerjük a német külpolitika intim kapcsolatait a japán expanziós törekvésekkel; hiszen látjuk, hogy az angol- és újabban fokozottan oroszellenes irányban is megnyilvánuló keletázsiai japán térfoglalás német részről úgy értelmeztetik, mintha nyomás lenne az angol politikára; mintha német részről úgy vélnék, hogy a keletázsiai angol pozíciók veszélyeztetése a keletközépeurópai kérdésekben befolyást gyakorolhat Anglia szilárd magatartására. Különbözik ugyanaz a helyzet az orosz-német viszonylatok kissé homályos területén is: mintha a mongóliai és mandzsúriai, szakhalini japán expanzió úgy értelmeztetnék, hogy ezzel Oroszország német részre hajol a maga elzárkózottságából, illetve a nyugati demokráciákkal való kapcsolataiból. Hiszen voltak olyan ellenőrizhetetlen feltételezések is, melyek szerint egy német-orosz megegyezés esetében Németország abbahagyná a Japánnal való intim viszonylatokat; ez esetben viszont Japán és Anglia érdekei kerülnének közös platformra, — e nézetek főképpen a kedvezőknek ígérkező japán-angol tárgyalások idején, július közepén, voltak észlelhetők, anélkül hogy komolyabban és kézzelfoghatóbban megragadhatók lettek volna.

Ilyen hangulati elemek hatották át többek között a japán-angol tárgyalásokat, melyeket július folyamán kezdetek meg Tokióban a tiencsini és egyéb incidensek elintézése végett. Figyelmes szemlélők előtt nem volt kétséges, hogy Angliának nehéz lesz megegyeznie Japánnal — a japán politika kettős jellege miatt. A tokiói kormánykörök, melyek mögött hatalmas kapitalista érdekeltségek állanak, szívesen látták volna mindjárt az Angliával való megértést; de a helyzetet nehezzé tette a hadsereg, illetve a mögötte álló agrárrétegek magatartása: ezek, élükön a Kínában operáló japán haderők vezérkarával, Angliának Ázsiából való feltétlen kiszorítása mellett befolyásolták a tokiói kormányzatot; bár a tokiói kormány is igen hajlamos volt arra, hogy mintegy diktálja Anglia távolkeleti magatartását a kölcsönösség helyett. Japán részről azt követelték Angliától, hogy hagyjon fel a kínai kormányzat és ellenállás támogatásával és főképpen vonja meg a maga tetemes segítségét a kínai valutától; általában tanúsítson kedvezőbb megértést Japán kínai nehézségeivel szemben. Ezen igényeknek nagyobb nyomatékot adandó, a kínai japán tényezők nagy tüntetéseket rendeztek Kína különféle városaiban az angolok ellen s ugyanilyen tüntetések voltak Tokióban is a hatóságok szinte egyetértő asszisztenciája mellett. Chamberlain angol miniszterelnöknek ebben a helyzetben erélyesen szembe kellett szállania azzal a hittal, mintha Anglia hagyná, hogy idegen hatalmak befolyásolják külpolitikáját; de közben sorra ismétlődtek az angolelles tüntetések és angol alattvalók, sőt hivatalos tényezők is olyan megalázó magatartásban részesültek a japán hatóságok részéről, amilyenre eddig nem volt példa. Ha javultak is közben a tiencsini vesztegzárban a viszonyok, már kezdettől fogva nem volt kétséges, hogy Japán magatartása megnehezíti a tárgyalások sikeres befeje-

zését; minden jel arra mutatott, hogy Japán közreműködik abban, hogy Anglia európai akcióképessége megbéníttassék. Sőt japán részről már-már olyan hangok hallatszottak, hogy Japán kész felvenni a harcot az egyesült keleti fehér hatalmak flottáival — tudvalévő, hogy a távolkeleti helyzet milyen szoros együttműködést teremtett az angol, amerikai, holland, francia, szovjet és portugál tengeri erők között, — német részről is úgy vélekedtek, hogy Szingapúr, bármilyen erős, nem elegendő bázis már Anglia számára; de közben mit sem változtatott az európai angol magatartás szilárdságán, hogy hatalmas tengeri erőket vontak össze a távolkeleti támaszpontokon. Sőt úgy tetszett, hogy a tokiói tárgyalások során Anglia éppen azért mutat kezdetben bizonyos engedékenységet és készséget, hogy annál nagyobb legyen európai akcióképessége.

A tengelyhatalmak és Japán előtt mintha gyengeségnek látszott volna a tokiói tárgyalásokon tanúsított angol készség és nyugalom; azt hitték és erre Amerika tartózkodása némi alapot is adott, hogy az Egyesült Államok távol maradnak Angliától; talán éppen ez a látszat okozta Japán lendületes eljárásának aggálytalanságát is Angliával szemben. Anglia viszont nyugodtan fogadta a japán pontokat a terroristagyanús kínaiak kiszolgáltatásáról, a japán valutapolitikával való együttműködésről, a Tiencsinben őrzött kínai ezüstkészlet kiszolgáltatásáról, a japán vezetés alatt álló észak-kínai kormány ellenőrzési jogának biztosításáról az angol területen lévő bankok fölött, az angol negyedekben lévő japánellenes egyének elleni eljárásról szóló különféle követeléseket. Anglia elismeri, hogy Tiencsinben rendellenes a helyzet és hogy tartózkodik minden japánellenes cselekedettől: úgy vélték, erre reá lehet bírni az angolokat. Viszont az angol álláspont világos volt: Anglia nem hagyja, hogy akár a japán kormány, akár a Kínában operáló japán tábornokok szabják meg magatartását, — viszont az angol kormány nem hűny szemet az észak-kínai tényleges helyzet előtt és kész biztosítékokat adni az angol negyedek semlegességéről, ha lehetséges a modus vivendi a kivételes mai helyzet és Anglia érdekei között. Vagyis: Anglia elismeri a kínai háborús jogot. A július 25-ére nyilvánosságra jutott tokiói megegyezés szerint Anglia belátta, hogy a kínai japán csapatok különleges intézkedéseket igényelhetnek biztonságuk érdekében s a béke és a rend fenntartása céljából; az angol kormány eltekint minden cselekménytől, mely alkalmas arra, hogy a japánok ellen harcoló kínaiakat segítse; eltekint minden olyan intézkedéstől, mely a feladatukat teljesítő japán csapatokat gátolja, — továbbá a kínai angol hatóságokkal és polgárokkal világosan elismerteti ezt a politikát és reá bírja őket, hogy ehhez a politikához igazodjanak. Viszont a japán kormány sem zárkózhat el attól, hogy bármely ügyben figyelembe ne vegye az angol kormány előterjesztéseit s az egyezmény nem tartalmaz semmi olyant, mely más hatalmak helyzetét és kötelezettségeit érintené, gátat vetne az angolelleses izgatásnak stb. Japán részről ezt a japán érdekeknek oly igen megfelelő megegyezést örömmel fogadták s dicsérték Anglia politikai bölcsességét; viszont az angol kormány már kezdetben kijelentette, hogy a kínai angol politika alapvonalain mit sem változtat a megegyezés.

Már az angol politika sem fogadta szívesen ezt a fordulatot, annál jobban felháborodtak rajta a magukat elárultnak érző kínaiak és főképpen az amerikai közvélemény, mely nemcsak anyagi érdekből, de emberi érzésből is melegen rokonszenvezett a kínaiak japánellenes szabadságküzdelmével. A tengelyállamok sajtója, akárcsak az amerikai és kínai közvélemény, viszont figyelemreméltóan kommentálta Anglia »meghátrálását«. Holott rövidesen kitudt, hogy Angliát mi készítette erre a szokatlan engedékenységre, mely angol és amerikai kommentátorok szerint egyenlő volt a méltatlansággal és

megalázkodással. Éppen ebben az időpontban folytak a moszkvai orosz-angol-francia tárgyalások Molotov és William Strang, a különleges angol megbízott között s ezek kedvező látszatú, bár ismeretlen eredményű befejezésére nyilvánvalóan nagyon nagy hatással lehetett az angol-japán előzetes megegyezés, mellyel Anglia a távolkeleten mintegy magára hagyta egy pillanatra az iránta ezen időben némi érdektelenséget mutató orosz, illetve amerikai kínai politikát. A tokiói megegyezésnek mintha aztán meg is lett volna az eredménye pillanatnyilag; míg az angolelles japán irányzat nemhogy gyengült, hanem csak erősödött, Oroszországgal eredményt értek el a moszkvai tárgyalók és az amerikai külpolitika, kilépvén eddigi látszólagos passzivitásából, különleges és figyelemreméltó rendszabályokkal fordult Japán ellen, ami óriási mértékben megszilárdította Anglia helyzetét s ettől fogva Anglia is kemény és szilárd magatartást tanúsított Japánnal szemben. Amint nyilvánosságra jutott az angol-japán előzetes megegyezés, az amerikai kormány rögtön felmondotta az amerikai-japán kereskedelmi szerződést és egészen nyíltan gazdasági háborúval fenyegette meg Japánt, mondván, hogy semmiképpen sem hagyja csorbítani kínai érdekeit. A kereskedelmi szerződés felmondása azért lényeges, mert így elvész annak a lehetősége, hogy Japán Amerikából kaphasson fegyverszállítmányokat, — amelyeket aztán nemcsak Kína, hanem Anglia és Amerika érdekei ellen használhat fel. A kereskedelmi szerződést 1911-ben kötötték s a felmondás 1940 január 26-án lesz hatályos; Amerika a felmondó jegyzékben nem céloz ugyan nyíltan a távolkeleti helyzetre, de célzást tett olyan körülményekre, melyek miatt a szerződés felülvizsgálatra szorul...

Különben az amerikai közéletben közben hatalmas hullámokat vert Roosevelt elnöknek a kongresszushoz intézett üzenete, melyben Corden Hull külügyminiszterrel folytatott tárgyalásai eredményeként az ú. n. semlegességi törvényjavaslat haladéktalan megszavazását kérte; ez a gyakorlatban az ú. n. fegyver kivételi tilalom megszüntetését jelenti, vagyis, hogy háború esetén Anglia szabadon juthat amerikai gyártmányú fegyverekhez. Bizonyos amerikai gazdasági köröknek sikerült elérniük, hogy a semlegesség! törvény tárgyalását elhalasztották; ezek a gazdasági tényezők nagyon rossz néven veszik Roosevelt elnöknek demokratikus szociális politikáját és most ilyen különleges módon viszonyozták az elnök reformjait, mely annyira érintette többszörös profitjukat. A semlegességi törvény a gyakorlatban azt a paradox helyzetet akarta megszüntetni, hogy míg Japán szabadon kaphatott amerikai gyártmányú fegyvereket, addig Angliába lehetetlen volt a fegyverszállítás; Roosevelt elnök nem oktanul hivatkozott tehát az európai helyzetre, mikor kérte a törvény megszavazását, bár ismételt kijelentései szerint maga sem hisz közeli válságban, viszont egyes amerikai körök az elnök politikájával szemben máig is a teljes elzárkózás hívei. Maga az amerikai-japán kereskedelmi szerződés felmondása igen ösztönzőleg hatott Angliára s újra kialakulóban van a közös távolkeleti angol-amerikai eljárás; Anglia is élénken foglalkozik a gondolattal, hogy szintén felmondja a saját kereskedelmi szerződését Japánnal, míg az amerikai közvélemény és hivatalos politika viszont fenn hangsztatja, hogy ezután majd Anglia nem áll egyedül Japánnal szemben. Chamberlainnek július 31-én tartott beszéde már nyíltan számolt az új helyzettel; hangoztatta, hogy a távolkeleten Anglia mit sem enged jogaiból; majd meg az angolelles japán hangulat hatása alatt Halifax külügyminiszter ugyanígy nyilatkozott s kijelentette, hogy Angliától távol áll, hogy elrontsa viszonyát Kínával Japán kedvéért. Ilyen körülmények között érthető, hogy megakadtak az angol-japán gazdasági tárgyalások is s a tengelyhatalmak éppen úgy, mint a demokráciák, azzal a közeli lehetőséggel számolnak, hogy Japán nyíltan csatlakozik az olasz-

német katonai szövetséghez. Ezalatt Anglia mindent elkövet távolkeleti érdekei és magányos alattvalói védelmére, de természetesen mégsem járhat el olyan módszerekkel, mint az Európától és Ázsiától biztonságosan elszigetelt Amerika.

A TÁVOLKELETI HELYZET mellett a hónapok óta húzódó angol-francia-orosz tárgyalások foglalták le a nyugati külpolitika figyelmét; de míg a távolkeleti kérdések szinte brutális nyíltsággal állottak szemben az európai és amerikai diplomáciával és közvéleménnyel, egyben nyilvánvalóvá tevén azt is, milyen közeliek az összefüggéseik az aratási időszak utánra előkészülő és Danzig körül kirobbanó válsággal, addig a moszkvai tárgyalásokon továbbra is bizonyos titokzatosság uralkodott. Nyilvánvaló volt már kezdettől fogva, hogy a Szovjet nagyobb szavatosságot kíván magának, mint amilyent a demokráciák akartak nyújtani; hiszen Oroszország számára az sem közömbös, milyen politikai rendszerek uralkodnak a környező balti államokban, ahol — elsősorban Finnországban — már úgyszólván előrehaladt a német penetráció, ami viszont szintén eléggé érthető, hiszen a kis balti államoknak nincsenek kellemes emlékeik Oroszországról, bármilyen rendszer uralkodjék is ott. A nyugati hatalmak bizonyos tartózkodással fogadták Oroszország azon igényét, hogy a kölcsönös garancia terjedjen ki a balti államok belpolitikai rendszereinek megváltozhatatlanságára is s Anglia nehéz távolkeleti viszonyai megindokolják attól az orosz igénytől való tartózkodást is, mely szerint Anglia és Franciaország garantálja a Szovjet keleti határait is. Hasonlóképpen hosszas viták folyhattak arról is, mit kell közvetett és közvetlen támadásnak tekinteni; Oroszország szerint a balti államok belpolitikájának nemzeti szocialista irányban való megváltoztatása azonos a közvetett támadás fogalmával.

Így húzódtak, folytonos megszakítások meg új utasítások küldése között a moszkvai tárgyalások, melyeknek befejezése csak július végére sikerült, mikor az angol főmegbízott, William Strang eltávozhatott Moszkvából. Egyik lényeges eredménye lehet a hosszas tárgyalásoknak az is, hogy mintha sikerült volna áthidalni a Lengyel- és Oroszország közötti tartózkodást; ha Lengyelország nem küld is katonai küldöttséget Moszkvába, a harcoló orosz hadsereget ellátná nyersanyaggal és szénnel s viszont az orosz termelés is bekapcsolódna a lengyel védelembe. A moszkvai tárgyalások sorát most már az augusztus elején Oroszországba utazó angol és francia katonai küldöttségek folytatják, — tudott dolog, hogy Oroszország, melyet a danzigi ügyek elfajulása, a távolkeleti helyzet és Anglia és Amerika távolkeleti együttműködése, majd meg a japán-angol megegyezés híre, illetve az ellene is irányuló japán akciók igen szorítottak, most már kedvezőbben fogadta a számára is elfogadhatóbb angol és francia javaslatokat, de különleges súlyt helyezett immár a konkrét katonai megbeszélésekre. Ha tehát a moszkvai tárgyalásokról és az angol-francia-orosz biztonsági megegyezésről még nem bírnak kedvezőbb hírekkel, annyi mégis bizonyos, hogy a katonai tárgyalások megkezdése igen jelentős és reményteli ténynek látszott, amely után annál nagyobb csalódás következett ...

A nyugati államok és Oroszország biztonsági szerkezetével kapcsolatos Lengyelország helyzete is; az Oroszország iránt kezdetben tartózkodó Lengyelországot a német helyzet éppen úgy közeledésre bírta Oroszország felé, mint ahogy a távolkeleti helyzet többek között Lengyelországhoz közelítette Oroszországot is, mert felismerte a danzigi kérdés és a japán akciók közeli kapcsolatait; azonfelül Lengyelország a nyugati hatalmak révén is közel jutott Oroszországhoz és némely híradások szerint elkezdődtek bizonyos lengyel-orosz katonai és gazdasági megbeszélések.

Ezek a tárgyalások nyilvánvalóan kapcsolatosak azzal az együttműködéssel, amelybe egymással a lengyel és az angol hadsereg lépett s melyhez háború esetén az orosz és az angol és francia haderő is csatlakozik. Lengyel tisztek szolgálnak máris az angol hadseregben és Ironside tábornok, a tengerentúli haderők főparancsnoka július közepén igen figyelemreméltó látogatást tett Varsóban, mely kapcsolatos a közös vezetés kérdésével, valamint a lengyel és angol tényezők között a hadianyagellátással, katonai üzemekkel, a háborús gazdasággal foglalkozó tárgyalásokkal és egyéb gazdasági megbeszélésekkel, melyben a lengyel belpolitikában eddig is igen jelentős Koc ezredesnek volt nagy szerepe. Ha a moszkvai tárgyalások bizonyos fokig szőkébb ügyei voltak Angliának, Franciaországnak és Oroszországnak, jelentőségük ilyen módon messzire kiszélesedik, hiszen ezek a tárgyalások amúgyis eredményei annak a helyzetnek, melynek gyújtópontja most a danzigi kérdés és a körülötte támadt német-lengyel ellentét.

MIALATT AZ ANGOL-LENGYEL katonai és gazdasági tárgyalások javában folytak s mialatt Anglia hatalmas kölcsönnel sietett Lengyelország támogatására, érdekes megbeszélések történtek bizonyos angol és német megbízottak között: ezek a megbeszélések, melyek a mai angol-lengyel kapcsolatok mellett pillanatnyi lehangoltságot keltettek Lengyelországban és Romániában is, azt mutatják, hogy sem német, sem angol politikai tényezőkben nem halt még ki a remény a két hatalom meg egyezése iránt.

Ezek a megbeszélések világos következményei annak az angol aggodalomnak, hogy egy európai válság esetén előfordulhat, hogy Németországban messzemenő szociális és politikai fordulat következik be és a Chamberlain vezetése és képvisellete alatt álló, erősen kapitalisztikus orientációjú City-politika nem örvendene túlságosan egy ilyen fordulatnak, melynek hatásai alól Anglia gazdasága és társadalma sem vonhatná ki magát; meg-megújulnak tehát azok a kísérletek, melyek reá szeretnék bírni a mai német rendszert, hogy térjen vissza az európai népek társaságába, hiszen Anglia kapitalista rétegei még mais szívesebben vennék a német-angol jó viszonyt, mint a kétes kimenetelű orosz szövetséget. Németország tényezői szintén tisztában vannak ezekkel az angol aggodalmakkal s a maguk részéről azt hangoztatják, hogy hiszen Németországnak eszeágában sincs az erőszakos keleteurópai expanzió, semmi mást nem akar, mint hogy biztosítani tudja nyersanyagellátását és létalapjait és természetes vezető gazdasági kapcsolatait Kelet-Európával. Az angol kormány közben állandóan érdeklődött Németország világbékefeltételei iránt s több ízben meggyőződést véltek szerezni róla, hogy Németország maga is elutasítja a danzigi kérdés erőszakos megoldását.

Ebben ahangulatban érkezett Londonba július közepe után Göring egyik legbizalmasabb híve, Wolhltat gazdasági megbízott, aki hivatalosan a nemzetközi bálnavadász-értekezleten vett részt a vadászatot igen kedvelő Göring vezértábornagy megbízásából; közben azonban élénk megbeszéléseket folytatott egyfelől a menekültek vagyonának bizonyos arányú kiviteli lehetőségéről, a zsidó kivándorlók sorsáról, az új német-angol fizetési egyezményről s a cseh-morva protektorátus angol gazdasági vonatkozású dolgairól; elsősorban Sir Horace Wilsonnal, Chamberlain ismert intim tanácsadójával érintkezett. Amerika aggódva és rosszalólag figyelte ezeket a londoni megbeszéléseket, melyek részleteiről alig szivárgott ki valami: a protektorátust érintő pénzügyi megállapodásnak mondják, Anglia ténylegesen elismerné a cseh-morva protektorátus fölötti német jogosultságot; más okokból aggódott Lengyelország is. Hogy ezek az aggodalmak az angol

politika sokat bírált Chamberlaint cunctatori és enyhítő vonalvezetése iránt nem voltak alaptalanok, mutatják azok a feltűnő hírek, melyek Wohlta és Sir Horace Wilson, majd meg Hudson kereskedelmi államtitkár megbeszéléseiről csakhamar napvilágot láttak. Az angol kormányzat ezek szerint bizonyos mérvű lefegyverzés fejében ezermillió fontot kínált volna Németországnak s kondominiumot az afrikai gyarmatokon. Az angol politika körében a Hudson államtitkárnak tulajdonított s később dilettánsnak jellemzett ajánlat óriási feltűnést és felháborodást keltett; Chamberlainnek heves támadásokat kellett elhárítania; Olaszország sem volt elragadtatva ettől a német-angol közeledéstől; maguk a hivatalos német vélemények meg úgy hangzottak az ügy kipattanása után, hogy Németország nem hagyja megvásároltatni magát s az egész Hudson-féle ajánlat nem is szolgált volna másra, mint hogy kompromittálják Németországot, — maga Chamberlain egyébként nem vet gátat a németellenes izgatásnak, kettős politikát folytat Németországgal szemben. Érthető, hogy a felkészült és szilárd Franciaországban sem keltett kedvező hatást Chamberlain újabb kísérlete, mely még mindig arra mutat, hogy szívesen keresne kapcsolatot a német politikával.

A chamberlaini politika, tartják sokan, a München utáni csalódást követően átvette az Eden-Churchill-féle csoport számos magatartását, de még mindig túlságosan is kettős értelmű ahhoz, hogy egyfelől megnyerje Németországot, másfelől meg teljes bizalommal állítsa maga mögé az erélyes angol fellépés híveit; éppen ez a kettős, cunctatori magatartás az, mely miatt Európa tovább csúszik a bizonytalanság, a háborús veszedelem felé, az „idegek háborújának“ kiszámíthatatlan mélységeibe.

MERT HISZEN szemmel látható, hogy Németország irányában csődöt mondtak az angol politika módszerei s maga Németország úgy érzi, hogy Anglia be akarja keríteni, tönkre akarja tenni és reá akarja zúdítani egy új háború veszedelmeit; ennek következtében a német politikát újabban bizonyos önvédelmi pszichózis jellemzi, mely kifejezésre jut a propagandában éppen úgy, mint a lengyel és a danzigi kérdés kezelésében. Ilyen körülmények között érthető, hogy a tengelyállamok között a kezdeményezés most Németországé, mely nem győzi hangoztatni Olaszországgal való szolidaritását, ha viszont vannak, kik feltételezik nem egyszer: Olaszország a maga saját szempontjai szerint nem egyszer mintha mérséklőleg hatna Németországra, melyen belül a hadsereg is bizonyos mérsékletet képvisel. Az olasz politika sem habozik minden alkalommal kifejezni a német magatartással való érdekazonosságát; de közben természetesen — minden feszültség mellett is, minden olasz hadgyakorlat mellett is, mely szerint az ellenség a nyugati Alpok felől tör a Po síkságára — vannak nézetek, melyek, sajnálván az olasz-francia balviszonyt, a latin szolidaritást hangoztatják, túl az aktuális politikán, elsősorban szellemi, humánus értelemben.

Ha meddők is azok a feltételezések, melyek ellentéteket sejtnek a német és olasz politika között, természetes az is, hogy a szoros érdekazonosság és barátság kedvéért Németország bizonyos dolgokban messzemenőleg méltányolja az olasz érzékenységet. Így a német népi és faji álláspont Olaszország biztonsága és belső nyugalma kedvéért engedményre kényszerült a déltiroli kérdésben; erről az ősi német vidékről, az európai-latinos-déli német műveltség e középkori otthonából, a Minnesingerek földjéről, Walter von der Vogelweide hazájából a német és olasz politika egyetértése elköltözteti a németeket; akik ottmaradnak, azonosulnak Itáliával; akik meg elmennek a birodalomba, túl a Németország és Itália közti sok veszélyes emléket idéző hágón, a Brenneren, azoknak le kell mondaniuk olasz állampolgárságuk-

ról; ezzel Olaszország egy igen kellemetlen irredentától szabadul, mely nem szünetelt a déltiroliak közt minden német-olasz jó viszony között sem; az ügynek energikus és gyors megoldása az olasz bel- és külpolitika határozott sikere.

Olaszország egyebekben szorosán tartja magát a német politika vonalvezetéséhez és állandók a hivatalos olasz megnyilatkozások, melyek a teljes olasz-német érzékenységet hangoztatják; ennek folytán, Németország kedvéért, mintha csökkent volna az olasz külpolitika ismeretes régi kelet-középeurópai külön vonalvezetése; a legjobban látható ez az olasz-lengyel viszonyon, mely — párhuzamosan a német-lengyel viszony elromoltával — szintén igen rosszabbodott. Bár Olaszország állandóan hangsúlyozza, hogy Németországnak mennyire igaza van a danzigi kérdésben, közben azonban nem mulasztja el kijelenteni azt sem, hogy Danzig nem éri meg a háborút. Figyelmes szemlélők tehát elégtétellel látják az olasz politikának a lehetőségek közötti békés törekvéseit, aminek tanúbizonysága volt például a Mussolini által bejelentett szicíliai földreform, mely az első eset a fasiszmus korszakában, hogy Itáliában hozzányúlnak a nagybirtokhoz; tudvalevőleg Itália ma is a nagy latifundiumok és a szomorú elhagyatottságban élő, földtelen parasztok országa s a szociális bajokon a fasiszta kormány egyéb intézkedések mellett afrikai telepítésekkel óhajtott eddig segíteni; a mostani bel- és külpolitikai helyzet azonban a tervezett földreform okait hangulatilag ma már jól megmagyarázza; mindenestre jelentős ez a kezdemény, ismervén a fasiszmus eddigi konciliáns magatartását a nagybirtokkal és nagytőkével szemben, mely szívesen vette, hogy az új olasz rendszer lebírja a mélyből feltörő szociális erőket.

A tengely egyetértésének szempontjából kell megítélnünk Ciano külügyminiszter júliusi spanyolországi látogatását is; bár Spanyolország, a komintern-ellenes egyezményhez való csatlakozáson kívül, eddig tartózkodó magatartást tanúsított a tengely nagy európai törekvéseivel szemben s túl a világnézeti rokonszenveken egyfelől saját belső újjáépítésével volt elfoglalva, másfelől meg nem hűnyhatott szemet afölött, hogy az angol politika nem lehet éppen érdektelen a spanyolországi német és olasz befolyással szemben. Különben is — úgy tetszik ez a mai rendszerre is nyilván elgondolkozhatóan ható különféle rejtelmes merényletekből — mintha a spanyol helyzet nem lenne még ma sem belsőleg teljesen tisztázott s a német- és olaszellenes radikális-szocialista küzdelem erői még ma sem csillapodtak a mélyben. Ilyen körülmények között természetes, hogy a mérsékeltbb spanyol pártokkal és a legitimistákkal szemben a fasiszmushoz igen közelről rokon falangisták jutnak Franco rendszerében előtérbe s ezek a belpolitikai változások valahogyan kapcsolatosak is Ciano spanyolországi tartózkodásával. A Falanx most már elnyelte az összes konzervatív spanyol erőket, legutóbb a hadsereget is, melynek vezetői nem mindenben értettek egyet a Falanx politikájával, ami különben némely nagyérdemű tábornokok visszavonulására vezetett. Utána a hadsereg is teljesen beolvadt a Falanx táborába. Különben a spanyol belpolitikában még mindig szemben állanak a nagybirtok és a szociális haladás hívei s úgy tetszik, Franco a különféle belső nehézségeket olasz s német példára akarja megoldani.

A TENGELYHATALMAK egyetértésére Németország javára külön alkalomként nyilatkozott a danzigi kérdés, illetve a német-lengyel viszony ügye. A Danzigra vonatkozó német igényekre a lengyelek azzal válaszoltak, hogy ugyanilyen alapon nekik is joguk van Kelet-Poroszországra, ami viszont kítűnő alkalom volt a német propaganda számára, hogy megfelelő világításban mutassa be Lengyelország támadó szándékait. Mialatt a lengyel politika

a danzigi status quo-t akarja Lengyelország elemei életérdekeinek megfelelően fenntartani, addig a lengyelelles német propaganda most már nem is operál túlságosan a népek önrendelkezési jogának hangoztatásával, különösképpen nem Nyugat-Európában, mert hiszen a cseh kérdés megoldása óta maga is letért erről az alapról; a danzigi kérdésben most már mindkét részről pusztán hatalmpolitikai indítékok szerepelnek, melyek bonyolultságához a lengyel érdekek védelme mellett hozzájárul az a várakozás is, ahogy a népi és területi növekedésre, általában a diktatúrák természete szerint sikerre beállított nemzeti szocialista közvélemény türelmetlenül várja az annyszor elodázott danzigi csatlakozást. Viszont a lengyelek nem csehek és páratlanul ügyes diplomáciájuk mostanáig elérte, hogy e kérdést nem lehetett a Csehszlovákiában és Ausztriában megszokott módokon megoldani.

A német politikát természetesen nem riasztja vissza a maga dinamizmusában a lengyelek és szövetségeseik, a nyugateurópai államok készültsége; már említettük ezzel kapcsolatban azt az önvédelmi pszichózist, mely a tettrekész és elhatározott Németországban uralkodik és mely úgy véli, hogy a danzigi kérdés már kinőtt helyi méreteiből s a nyugati és keleti hatalmak németellenes eljárásának ürügyévé nagyobbodott. A magát fenyegetve érző Németország mindent elkövet, hogy önmagát és a hozzá hajlamos némely külföldieket meggyőzze arról, hogy a lengyeleknek támadó szándékaik vannak Németországgal, főképpen Kelet-Poroszországgal és Danziggal szemben, amire kétségtelen alkalmat adott az a tény is, hogy válaszul a nagyszámú Danzigba kirándult német SS. és SA. fiatalemberre, nagyszámú lengyel vámorőség is tartózkodik a városban a lengyel érdekek védelmére. Figyelemre méltó ezzel kapcsolatban az is, hogy mintha a folytonos elodázás megosztotta volna a danzigiakat; a nemzeti szocialista hangulat mellett számos az a réteg is, mely a lengyel kereskedeleméből él. Danzig évszázadok óta máig ennek köszönheti a maga gazdagságát és fejlődését, ez a társadalmi réteg természetesen szívesen venne valamilyen közvetítő megoldást. Most már az a helyzet, hogy minden német-lengyel megegyezést megakadályoz a danzigi nemzeti szocialista vezető társaság és ebben különösképpen jelentős szerepre tett szert a gyakorta Hitlerhez utasításokért utazó Förster körzetvezető: beszédeiben nem győzi buzdítani a danzigiakat, hogy elkövetkezik majd a Führer intésére az egyesülés ideje, — azonkívül meg élesen támadja a lengyelek politikáját, mert ez szerinte támadó jellegű. Hogy a danzigi lengyel politika támadó jellegű, ezt a danzigi nemzeti szocialista tényezők abból következtetik, hogy Lengyelország Rydz-Smigly marsall és Beck külügyminiszter ismételt kijelentései szerint, az angol-lengyel paktummal egybehangzóan, támadásnak tekint minden olyan legcsekélyebb változást, mely német irányban Danzig jelenlegi helyzetét megváltoztatja; ez esetben Lengyelország felhatalmazottnak érzi magát fegyveres közbelépésre s egyidejűleg működésbe lép az angol garancia.

Danzig státusának változtathatatlansága korántsem következik valamilyen lengyel makacsságból és támadó szándékból; de következése annak a tételnek, hogy a mostani danzigi helyzet Lengyelország függetlenségének és biztonságának záloga. A lengyel felelős tényezők azonban korántsem zárkóztak el a tárgyalásoktól és a megegyezéstől; de ismerve a német politika mai rendszerét, félnek a csehszlovák példától; azonkívül, Rydz-Smigly szavai szerint, nem ismernek el egy olyan megegyezést, ahol az egyik fél csak kap, a másiktól meg mindent elvesznek. Német részről gyakran tettek ezen időben szemrehányásokat az angol politikának, mely németellenes irányban tüzelte volna fel a lengyeleket, ahelyett hogy lehetőséget nyújtott volna a danzigi kérdés német szellemű megoldására, — hiszen német részről vita tárgya sem lehet, hogy a danzigiaknak vissza kell témiük a birodalomba.

Közben pedig vámháború tört id Lengyelország és Danzig között, ami a danzigi gazdasági helyzetre romlasztóan hatott; ez a fokozatos gazdasági romlás pedig kitűnő német agitációs anyag s a nemzeti szocialista vezetők nem is bánják a viszonyok ilyen alakulását, sőt nyíltan hangoztatják a Németországgal kötendő vámúnió követelését, ami viszont érdekes új helyzetet teremtene a Lengyelországgal való kereskedésre beállított danzigi gazdaságban. A vámkonfliktus és a nem egyszer véresen végződő összetűzések eddig békésen oldódtak meg s a danzigi szenátus teljesítette volt a lengyel kívánásokat.

A danzigi kérdés így egyre veszélyesebb kelevénye az európai politikának; többé már nem helyi ügy, de olyan nehéz probléma, mely körül bármikor kirobbanhat az általános válság, az új világháború. S bár mindkét fél elszánt, különösképp a nemzeti függetlenségükért s szabadságukért mindenre kész lengyelek, egyik fél sem vállalta mostanig a kezdés kockázatát.

Így került sor augusztus közepén az annyi kommentárral kísért salzburgi találkozóra Ribbentrop német és Ciano olasz külügyminiszter között, mely után Ciano még Hitlerrel is tanácskozott. Híre járt, hogy Olaszország mérséklőleg hatna közre, avagy öthatalmi értekezletet javasol; ezzel szemben olasz részről kijelentették, hogy a tengely teljesen szilárd s Olaszország mindenben azonosítja magát Németországgal. Ellenőrizhetetlen forrásból híre járt, hogy a német expanzív vágyak és erők Magyarország felé vezetettnek le; ezt a felelőtlen és különleges állítást is sietve megcáfolták az illetékesek, éppen úgy, mint a magyar-német katonai szerződés hírét. Ha Ciano kissé korán repült is haza Hitlertől, mégis hangsúlyozzák mindkét helyen a teljes német-olasz azonosságot, de hozzátesszik, hogy a tárgyalásoknak döntő fontosságuk lesz az európai helyzet alakulására, különös tekintettel a danzigi kérdésre. Ezekben a napokban a világ ismét érezhette azt a rettenetes szorongást idegeiben, mely véle jár a megszokottá fajuló válságokkal. Mindenkit megremegtetett a közelgő háború rettenetes lehetősége.

Szemlénk már lezárult, mikor megérkezett a német-orosz kereskedelmi megegyezés megkötése után a német-orosz megnemtámadási szerződés híre; Németország ezzel a meglepő fordulattal válaszolt a nyugati demokráciái bekerítési törekvéseire; az egész fordulat most már érthetővé teszi a Szovjet különleges magatartását: mert hiszen nyilvánvalóvá lett, hogy Oroszország kétfelé tárgyalt egyszerre. A nyugati fővárosok politikai körei alig tudnak magukhoz térni a kellemetlen meglepetés, a lehangoltság és a csalódás hangulatából: valóban, a német-orosz megállapodás s Ribbentrop moszkvai útja egészen új lehetőségeit nyitja meg a „kontinentális“ világpolitikának s mérhetetlen változásokat von majd nyilván maga után.